

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY
PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PRÁCE A LENOŠENÍ V RUSKÉM, ČESKÉM
A ANGLICKÉM FRAZEOLOGICKÉM OBRAZU SVĚTA**

**Work and lazing in Russian, Czech and English phraseological picture
of the world**

VYPRACOVALA: Bc. Radka Schneidrová

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, dne 11. 4. 2016

Děkuji paní prof. Ludmile Stěpanové, CSc., za ochotu, konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytla. Také bych chtěla vyjádřit obrovské díky své rodině za podporu a trpělivost, kterých se mi od nich v průběhu celého mého studia dostalo.

OBSAH

ÚVOD	6
1. TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1. PŘEDMĚT A ÚLOHA FRAZEOLOGIE	8
1.1.1. HISTORIE STUDIA FRAZEOLOGISMŮ	9
1.1.2. ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI FRAZEOLOGICKÉ JEDNOTKY	11
1.1.3. ZÁKLADNÍ KLASIFIKACE FRAZEOLOGISMŮ	12
1.1.3.1. KLASIFIKACE FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK PODLE JEJICH PŮVODU	12
1.1.3.2. KLASIFIKACE FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK PODLE TYPU EKVIVALENCE	15
1.1.3.3. KLASIFIKACE FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK PODLE V. V. VINOGRADOVA	16
1.2. JAZYKOVÝ OBRAZ SVĚTA	18
1.2.1. HISTORIE TERMÍNU JAZYKOVÝ OBRAZ SVĚTA	18
1.2.2. DEFINICE POJMU	19
1.2.3. VLASTNOSTI JAZYKOVÉHO OBRAZU SVĚTA	20
1.2.4. PŘIROZENÁ SLOVNÍ ZÁSoba	22
1.2.5. ANTROPOCENTRISMUS JAKO PERSPEKTIVA JAZYKOVÉHO OBRAZU SVĚTA	23
2. PRAKTICKÁ ČÁST	26
2.1. ETYMOLOGIE RUSKÝCH SUBSTANTIV <i>РАБОТА, ТРУД, ЛЕНЫ</i> A ČESKÝCH SUBSTANTIV <i>PRÁCE A LENOST</i>	26
2.2. ROZDĚLENÍ FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK PODLE JEJICH VÝZNAMU	28
2.2.1. PRACOVAT TĚŽCE, DO VYSÍLENÍ	28
2.2.2. PRACOVAT RYCHLE A ENERGICKY	29
2.2.3. PRACOVAT DLOUHO	29
2.2.4. PRACOVAT PŘESNĚ	30
2.2.5. PRACOVAT ZKUŠENĚ A ZRUČNĚ	30
2.2.6. PRACOVAT PILNĚ	31
2.2.7. LENOŠIT	31

2.2.8. PRACOVAT LEDABYLE	32
2.2.9. DĚLAT BEZNADĚJNOU A BEZVÝSLEDNOU PRÁCI	32
2.2.10. LENOCH	33
2.3. ROZDĚLENÍ FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK PODLE OBRAZNÉHO ZÁKLADU	34
2.3.1. FJ S ETNONYMY A POJMENOVÁNÍMI LIDÍ PODLE RASY	35
2.3.2. FJ S VLASTNÍMI JMÉNY	36
2.3.3. FJ S POJMENOVÁNÍMI PRO PRACUJÍCÍ OSOBY (PODLE JEJICH ČINNOSTI NEBO PROFESE)	37
2.3.4. FJ SE ZOONYMY	38
2.3.5. FJ S NÁZVY NADPŘÍROZENÝCH SIL	42
2.3.6. FJ SE SOMATISMY	44
2.3.7. FJ S NÁZVY MÍST A ZEMÍ	47
2.3.8. FJ S NÁZVY PRACOVNÍCH NÁSTROJŮ	48
2.3.9. FJ S NÁZVY POTRAVIN	51
2.3.10. FJ S NÁZVY ČÁSTÍ OBLEČENÍ	53
2.3.11. FJ S ČASOVÝMI INTERVALY	54
2.3.12. FJ SE SLOVESY SMYSLOVÉHO VNÍMÁNÍ	55
<u>ZÁVĚR</u>	58
<u>РЕЗЮМЕ</u>	61
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	73
<u>ANOTACE</u>	77
<u>ABSTRACT</u>	78

ÚVOD

Tato diplomová práce je věnována tématu práce a lenošení v ruském, českém a anglickém frazeologickém obrazu světa. Protože studuji nejen ruský, ale i anglický jazyk a už mám určité znalosti z oblasti jejich gramatiky a morfologie, je pro mě velkou výzvou věnovat se jim z jiného pohledu, a to z pohledu frazeologie a jazykového obrazu světa. Práce a lenošení představují velkou skupinu frazeologických jednotek, a tak doufám, že nasbírám hodně materiálu, abych z něj mohla pro svou práci co nejvíce čerpat.

Stěžejním cílem mé práce je srovnávací analýza frazeologických jednotek týkajících se práce a lenošení v ruském, českém a anglickém jazyce. Tyto frazeologické jednotky budu zaprvé klasifikovat podle jejich významu a dále pak podle obrazného základu. Abych se na frazeologické jednotky mohla dívat z pohledu alespoň částečného odborníka, nejprve pro mě bude důležité objasnit si pojem *frazeologie* a přiblížit si její historii, její hlavní cíl, základní vlastnosti frazeologické jednotky, klasifikaci základních typů frazeologismů z různých hledisek. Dále si ujasním pojem *jazykový obraz světa*, jeho historii, definice tohoto pojmu z různých hledisek a jeho vlastnosti a souvislosti.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se budu nejprve zabývat *frazeologií*, což je nauka o ustálených slovních spojeních s přeneseným významem. Budu se věnovat její historii, hlavní úloze, jejím hlavním vlastnostem a dále bude následovat rozdělení základních typů frazeologismů podle jejich původu, podle typu ekvivalence a podle lingvisty V. V. Vinogradova. Materiál pro tuto část budu čerpat nejen z českých, ale převážně z ruských učebnic a odborných publikací: V. Mokienko, L. Stěpanova: *Ruská frazeologie pro Čechy*; J. Filipec, F. Čermák: *Česká lexikologie*; A. И. Молотков: *Основы фразеологии русского языка*; Н. М. Шанский: *Фразеология современного русского языка*; Н. Д. Фомина, М. А. Бакина: *Фразеология современного русского языка. Учебное пособие*. nebo В. Н. Телия: *Что такое фразеология*. Dalším teoretickým úkolem bude objasnění pojmu *jazykový obraz světa*. Nejprve si přiblížím jeho historické souvislosti a poté se budu věnovat definicím tohoto pojmu z různých hledisek. Dále se budu věnovat pojům: *přirozená slovní zásoba*, která tvoří centrum *jazykového obrazu světa*; *antropocentrismus*, který je považován za princip *jazykového obrazu světa*, a *antropomorfismus*, který označuje přiřazování typicky lidských vlastností zvířatům, věcem nebo částem lidského těla.

V této části se budu opírat o příručku В. А. Масловой: Введение в когнитивную лингвистику a odborné publikace české autorky I. Vaňkové a kol.: Со на srdci, то на языке a Nádoba plná řečí.

V praktické části si nejprve přiblížím ruskou etymologii substantiv *работа*, *труд*, *лень* a českou etymologii substantiv *práce* a *lenost*. Poté bude následovat rozdělení mnou vyhledaných frazeologických jednotek podle jejich významového charakteru na jednotky ruské, české a anglické. Pro svou klasifikaci jsem nashromáždila více než 500 ruských, českých a anglických frazeologických jednotek. Jako zdroje veškerých frazeologických jednotek použiji frazeologické a idiomatické slovníky, které jsem si vyhledala a zapůjčila. Jedná se o rusko-český, česko-ruský, česko-rusko-slovenský, česko-anglický, anglicko-český, ale také anglicko-ruský nebo anglicko-slovenský frazeologický slovník. Pro lepší přehlednost této části práce frazeologické jednotky rozdělím na dvě hlavní skupiny, jedna se bude věnovat frazeologismům spojeným s prací a druhá frazeologismům spojeným s nicneděláním a lenošením. V dalším kroku budu frazeologické jednotky dělit podle jejich obrazného základu. Zároveň se budu ve vytvořených skupinách frazeologismů zabývat etymologií některých frazeologických jednotek a budu je srovnávat z hlediska typu jejich ekvivalence. Jako výchozí frazeologické jednotky budu vždy používat frazeologismy v ruštině. Při dohledávání etymologie ruských frazeologických obrátů budu pracovat s velmi užitečnou příručkou autorů А. К. Бирих; В. М. Мокиенко a Л. И. Степанова: Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. K etymologii českých a anglických frazeologických jednotek mi budou nápomocny především on-line etymologické slovníky.

V závěru práce budou shrnuty všechny mé poznatky z analýz. Následovat bude dvanáctistránkové resumé v ruském jazyce.

1. TEORETICKÁ ČÁST

V úvodu teoretické části se budu zabývat *frazeologií*, což je nauka o ustálených slovních spojeních. Zmíním se o jejich základních jevech a o její úloze, dále uvedu něco málo z historie studia frazeologismů, poté se budu věnovat základním vlastnostem frazeologické jednotky. Dále bude následovat rozdělení základních typů frazeologismů a to podle jejich původu, typu ekvivalence a také dělení podle významného lingvisty V. V. Vinogradova.

Druhá polovina teoretické části bude věnována pojmu *jazykový obraz světa*. Na začátek se podívám na jeho historii, která sahá do 80. let minulého století a je uváděn v souvislosti s pracemi polských jazykovědců. V další podkapitole uvedu definice pojmu z různých hledisek. Dále budu blíže rozebírat jednotlivé vlastnosti *jazykového obrazu světa*, mezi které patří, mimo jiné, heterogenost, dynamičnost, výběrovost nebo transcendentnost. Předposlední podkapitola je věnována *přirozené slovní zásobě*, která tvoří centrum *jazykového obrazu světa*. V poslední části obracím pozornost na pojmy *antropocentrismus*, který lublinští autoři považují za hlavní princip *jazykového obrazu světa*, a na *antropomorfismus*.

1.1. Předmět a úloha frazeologie

Frazeologie je samostatnou jazykovědnou disciplínou, která spadá do oblasti lexikologie. Frazeologie je úzce spjata s dalšími lingvistickými disciplínami, např. se syntaxí, morfologií, onomastikou, stylistikou nebo sémiotikou. Samotný pojem frazeologie pochází z řeckých výrazů φράσις „*phrasis*“, česky „výraz, rčení“ a λόγος „*logos*“, které má význam „slovo“. (Fomina 1985: 3)

Z tohoto latinského překladu tedy vyplývá, že se frazeologie zabývá slovními výrazy. Je to velice obecný popis jejího předmětu, proto si dovoluji uvést několik definicí frazeologie z odborných příruček:

„Frazeologie je jazykovědný obor zabývající se frazeologismy, tj. sémanticky ucelenými ustálenými slovními spojeními.“ (Fomina, Bakina 1985: 3)

„Termín frazeologie označuje jak část jazykovědy, která studuje frazémy, tak souhrn samotných frazémů neboli frazeologických jednotek. Neterminologicky se slovo frazeologie používá k označení specifického způsobu vyjadřování určitého jednotlivce nebo výrazových prostředků konkrétních oborů.“ (Stěpanova 2004: 7)

„Frazeologie je část nauky o jazyce, který zkoumá frazeologický systém jazyka v jeho minulosti i současnosti.“ (Šanskij 1985: 4)

„Frazeologie je dnes samostatná jazyková disciplína zabývající se studiem, případně i popisem svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu.“ (Filipec, Čermák 1985: 166)

Jednotná definice pro tuto disciplínu nebyla dosud stanovena, proto je možné souhrnně frazeologii vysvětlit jako soubor ustálených reprodukovatelných a expresivních slovních spojení, která mají celistvý význam, a zahrnují také frazeologické srůsty a frazeologické jednotky. Frazeologie může také označovat vědu zabývající se frazeologickým systémem jazyka. (Mokienko, Stěpanova 2008: 24)

1.1.1. Historie studia frazeologismů

Za zakladatele frazeologie je považován švýcarský lingvista Charles Bally, který ji definoval ve své práci *Traite de stylistique française* (1909).

Přísloví mající původ ve starém Egyptě a Řecku, tvořila jistou část dnes chápané frazeologie. První použití pojmu *frazeologie* je možné dohledat v řecko-latinském slovníku Michaela Neandera *Phraseologia isocratis grecolatina* (1558). Z řady českých prací jsou za nejvýznačnější považovány J. A. Komenského *Moudrost starých Čechů* (1631) a F. L. Čelakovského *Mudrosloví národu slovanského v příslovích* (1852). Pojetí přísloví bylo ovšem v dřívějších dobách velmi široké a nepřesné. Ve 20. století se frazeologie jako relativně mladá jazykovědná disciplína začala dostávat do popředí jazykovědných zkoumání. V českém kontextu je frazeologické bádání spojeno především se jmény Václava Flajšhanse či Jaroslava Zaorálka. Poslední ve svém díle *Lidová rčení* (1947) vůbec poprvé zmínil existenci nevětných frazémů a pokusil se o jejich

základní klasifikaci. Ve druhé polovině 20. století se studiu české frazeologie věnoval zejména František Čermák. (<http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Frazeologie>)

Historie frazeologie v Rusku sahá až k odborným pracím M. V. Lomonosova, ale vznik frazeologie jako samostatné vědní disciplíny je spjat se 40. léty 20. století a s lingvistou V. V. Vinogradovem. Právě on položil teoretické základy pro studium frazeologismů v současné ruštině. Jako první vytvořil synchronní klasifikaci frazeologických obrátů ruského jazyka podle jejich sémantické spjatosti, která měla pomoci s dalším zkoumáním frazeologismů.

Pro studium frazeologismů je velmi důležité znát historii dané země, její realie a životní styl a v neposlední řadě více než dobře ovládat daný jazyk. Právě kvůli kulturním specifikům každé země je velmi důležité si uvědomit, že frazeologismy ve většině případů nelze překládat doslovně. (Jarancev 1985: 10)

Právě s historií, realiiemi a životním stylem dané země z hlediska frazeologismů souvisí rozdělení na *frazeologii přirozenou* a *konvenční*. Toto dělení bylo vypracováno profesorem S. Skorupkou a jedná se prakticky o to, že jedny frazeologismy určitého jazyka mohou být národně-specifické a jiné mohou mít přesné protějšky v mnoha jazycích, tj. být univerzální.

Přirozená frazeologie

Do této skupiny frazeologismů patří frazeologické jednotky, které jsou společné pro více jazyků a vznikají nezávisle na sobě. Mezi ně se řadí frazémy s tzv. *somatismy*, což jsou názvy částí lidského těla, např. *hlava*, *ruka*, s geografickými a meteorologickými termíny, např. *moře*, *oceán*, ale také s *animalismy*, což jsou názvy zvířat.

Konvenční frazeologie

Konvencionalismy odráží specifika rozvoje daného národa, to znamená jeho činnosti, zvyky, tradice, náboženský a kulturní rozvoj. Souhrnně lze tato specifika rozvoje pojmenovat jako rozvoj materiální a duchovní kultury člověka. K výrazům patřícím do této skupiny lze zařadit pojmenování z oblasti rybolovu, řemeslné výroby, vojenství nebo náboženského života. (Mokienko, Stěpanova 2008: 25 – 26)

1.1.2. Základní vlastnosti frazeologické jednotky

Pro výraz „frazeologická jednotka“ existuje několik synonymních pojmenování, např. frazeologický obrat, frazém, frazeologismus či idiom.

Pod pojmem *frazeologická jednotka* chápeme «относительно устойчивое, воспроизводимое, экспрессивное сочетание слов, обладающее, как правило, целостным значением». (Mokienko, Stěpanova 2008: 12)

Abychom mohli frazeologismy rozeznat od jiných jazykových jednotek, konkrétně od slov a volných slovních spojení, je potřeba určit specifika frazeologismů, které mohou pomoci k určení kritérií vztahu mezi frazeologismem a slovním spojením. Mezi nejdůležitější znaky frazeologické jednotky můžeme zařadit ustálenost, reprodukovatelnost, expresivitu a sémantickou celistvost. (Fomina, Bakina 1985: 4)

Další monografie mohou uvádět také jiné znaky frazeologické jednotky, jako je například stálost komponentního složení, syntaktickou ustrnulost, přítomnost archaismu, nepřeložitelnost, ekvivalentnost slovu nebo víceslovnost. (Fomina, Bakina 1985: 5 – 9)

Ustálenost

Ustálenost je nezbytná vlastnost frazeologismu, neboť právě ona mu zabezpečuje jeho tradičnost v čase a prostoru. Specifičnost frazeologické ustálenosti nespočívá v konzervaci jediné varianty, ale v uchování strukturně-sémantického modelu výchozího slovního spojení. Ustálenost tedy tvoří relativní konstrukci a lexikální obsah frazeologismu. (Mokienko, Stěpanova 2008: 13)

Reprodukovatelnost

Reprodukovatelnost bývá frazeology definována jako schopnost frazeologismu vynořovat se z paměti v konečné podobě, stejně jako samostatné slovo a stejně jako jednotlivé řádky na prázdném filmovém plátně (Gavrin 1967: 45). Jedná se tedy o jisté pravidelné opakování jednotky v lidském projevu, což způsobuje to, že člověk netvoří frazeologismus ze slov pokaždé znovu, ale že si ho uchovává v paměti jako celek, jako

jeden blok, stejně jako slovo. Tento relevantní znak je tedy úzce spjat s ustáleností. (Mokienko, Stěpanova 2008: 15)

Expresivita

Expresivita je znakem s charakterizující a zdůrazňovací funkcí. Je to schopnost hodnotit subjekty, objekty a jevy a dané hodnocení stupňovat. Mezi rysy expresivity patří intenzita významového obsahu nebo stupňování úrovní projevu příznaku vyjádřeného frazeologismem aj. Existují tři kategorie významu expresivity:

- 1) kvantitativní;
- 2) jakostní;
- 3) jakostně-quantitativní. (tamtéž: 17)

Sémantická celistvost

Sémantická celistvost frazeologismu umožňuje být ekvivalentem slovu. Spočívá v tom, že frazeologismus, bez ohledu na jednotlivé části jeho struktury, má zobecněný, ale ucelený význam. Význam frazeologické jednotky nevyplývá z významů jednotlivých komponentů. Dříve se uznávala teorie ekvivalentnosti frazeologismu slovu, nyní už je překonána, protože význam frazému je obvykle komplikovanější než význam jednoho neexpresivního slova. (tamtéž: 20)

1.1.3. Základní klasifikace frazeologismů

1.1.3.1. Klasifikace frazeologických jednotek podle jejich původu

Z hlediska původu je možné frazeologické jednotky rozdělit na dvě základní skupiny:

- původem ruské frazeologické jednotky;
- přejaté frazeologické jednotky. (Fomina, Bakina 1985: 23)

N. M. Šanskij ve své odborné příručce uvádí podrobnější rozdělení frazeologických jednotek vzhledem k jejich původu, a to následovně:

- původem ruské frazeologické jednotky;
- přejaté frazeologické jednotky;
- frazeologické kalky;
- frazeologické polokalky.

Původem ruské frazeologické jednotky

Pod původní ruskou frazeologickou jednotkou chápeme ustálené slovní spojení, které jako reprodukovatelná jazyková jednotka vzniklo buď v ruském jazyce, nebo bylo převzato ze starodávnějšího výchozího jazyka. Frazeologické jednotky ruského původu můžeme rozdělit na tři skupiny: frazeologismy všeslovanské, frazeologismy východoslovanské a frazeologismy ruské.

Do skupiny **všeslovanských frazeologických jednotek** řadíme frazeologismy zachované v ruském jazyce z jazyka praslovanského. Tyto frazeologismy jsou ve velké většině známy ve všech slovanských jazycích i nyní, např. *быти въ очи* – všeslovanské; *бить в глаза* – v ruštině; *быти в очи* – v ukrajinštině; *bić w oczy* – v polštině; *бия в очи* – v bulharštině; *bít do očí* – v češtině.

K **východoslovanským frazeologickým jednotkám** patří frazeologismy, které vznikly v době, kdy se používala staroruština. Tato ustálená spojení se dodnes uchovala ve všech východoslovanských jazycích. Pro příklad můžeme uvést ruské *под горячую руку*, ukrajinštině *нід горьчу руку* a běloruské *над гарачую руку*.

Skupina **ruských frazeologických jednotek** zahrnuje frazeologismy vzniklé v ruském jazyce v době, kdy již existovala ruština, ukrajinština i běloruština. Jsou dosti specifické, a proto se s nimi nesetkáme v žádném z východoslovanských jazyků. Právě těmito frazeologickými jednotkami je charakterizován osobitý a národní charakter frazeologického systému ruštiny. Pro příklad, ruské *Тише едешь – дальше будешь* odpovídá německému *eile mit Weile* (doslovně *спешу с медленностью*). (Šanskij 1985: 88 – 90)

Přejaté frazeologické jednotky

Přejaté frazeologické jednotky jsou ustálená slovní spojení, která se jako reprodukovatelná jazyková jednotka dostaly do ruského jazyka zvenčí a používají

se v něm ve stejné podobě, jako jsou nebo byly známy v jazyce výchozím. Proto můžeme přejaté frazeologické jednotky definovat jako slovní spojení původem v cizím jazyce, která se v ruském jazyce používají nepřeložená ve svém původním znění. Pro příklad, latinské *alma mater* (doslovně rusky *кормящая мать*). Podle charakteru přejatých frazeologických jednotek je lze rozdělit na dvě základní skupiny. První z nich je skupina frazeologismů přejatých ze staroslověnštiny a druhou tvoří frazeologismy přejaté ze západoevropských jazyků bez překladu.

První skupina **frazeologismů přejatých ze staroslověnského jazyka** zahrnuje poměrně dost slovních spojení, je stabilní a „poruštělá“. Patří k nim například *в плоть и кров; ради бога; козёл отпущения*.

Skupina **frazeologismů přejatých ze západoevropských jazyků bez překladu** se stále zmenšuje, patří do ní knižní a očividně neruské frazeologismy, které jsou nahrazovány odpovídajícími frazeologickými kalky nebo se mění ve slova. Řadíme mezi ně například ustálené slovní spojení *время – деньги* z angličtiny; *соломенная вдова* z němčiny; *черный рынок* z francouzštiny. (Šanskij 1985: 96 – 100; Fomina, Bakina 1985: 24 – 25)

Frazeologické kalky

Frazeologické kalky jsou ustálená slovní spojení, která v ruském jazyce vznikla v důsledku doslovného překladu cizojazyčného frazeologismu. Při frazeologickém kalkování vznikají v mnoha případech taková ruská slovní spojení, jejichž syntaktické a sémantické vztahy neodpovídají zákonům a pravidlům současného ruského jazyka. Například v současném ruském literárním jazyce se velmi často užívá frazeologický obrat *борьба за жизнь*, která vznikla kalkováním z anglického *struggle for life*. Tento anglický frazeologismus byl do ruštiny přeložen po částech: *struggle – борьба, for – за, life – жизнь*. (Šanskij 1985: 100)

Frazeologické polokalky

Pojem frazeologické polokalky zahrnuje napůl přeložené a napůl přejaté cizojazyčné frazeologické obraty. Znamená to tedy, že část cizojazyčného frazeologismu se překládá a druhá část se přejímá a zůstává nepřeložená. Pro představu, francouzský

frazeologismus *battre en brèche* je do ruštiny částečně kalkován jako *пробить брешь*. (Šanskij 1985: 103 – 104)

1.1.3.2. Klasifikace frazeologických jednotek podle typu ekvivalence

Pokud budeme vycházet ze současné klasifikace frazeologie výchozího a cílového jazyka podle stupně jejich funkční a sémanticko-stylistické shody, pro praktické účely můžeme určit základní typy frazeologických ekvivalentů, a to:

- ekvivalenty úplné;
- ekvivalenty částečné;
- ekvivalenty relativní;
- frazeologické analogy;
- bezekvivalentní frazeologismy.

Ekvivalenty úplné

Jedná se o frazeologické obraty existující ve dvou nebo více jazycích, které mají stejnou strukturu, názornou osnovu a přenesený význam. Je také důležité, aby tyto jednotky byly v různých jazycích totožné se svým funkčně-stylistickým vlivem. Jde například o obraty typu: v ruštině – *засучив рукава*, v češtině – *vykasat rukávy* nebo ruské *глухой как пень* a české *hluchý jako pařez*.

Ekvivalenty částečné

Jsou takové frazeologismy, které se při sémantické a vnitřněforemní shodě odlišují jedním z následujících ukazatelů: jiné, nejčastěji synonymní komponenty, jiná struktura, propojenost, větší či menší množství komponentů, jiný stupeň užití slov nebo jiné rozdíly vyplývající z gramatického systému cílového jazyka. Částečné ekvivalenty mají stejný nebo velmi podobný tvar, např. ruské *от всей души* – české *od srdce* nebo ruské *владеть собой* – české *mít nad sebou vládu*.

Ekvivalenty relativní

Do skupiny relativních ekvivalentů patří frazeologismy s částečnou záměnou obraznosti při shodě sémantiky. I když se podoby těchto frazeologických jednotek liší,

je možné je srovnat, např. ruské *похожи как две капли воды* odpovídá českému *jsou si podobni jako vejce vejci* nebo ruské *смотреть как баран на новые ворота* – česky *čumět jako tele na nová vrata*. Jak můžeme vidět, v ruštině se namísto českého „vejce vejci“ užívají „kapky vody“, nebo ruský „beran“ je v češtině nahrazen „teletem“, nicméně jejich podoba zůstává logicky srovnatelná.

Frazeologické analogy

Mezi frazeologické analogy řadíme frazeologické obraty, které mají odlišnou obraznost, podobnou nebo dostatečně odlišnou strukturu, ale společný význam a stylistické zabarvení. Například frazeologické páry: rusky *ездить в Тулу со своим самоваром*, česky *nosit dříví do lesa* nebo rusky *клевать носом* a česky *tlouci špačku*.

Bezekvivalentní frazeologismy

Do skupiny bezekvivalentních frazeologismů patří tzv. národní frazeologismy. Jak je známo, jedná se o specifické frazeologické obraty, které nejen svojí obrazností, ale také reáliemi, které opisují, jsou spjaty s konkrétním jazykem a jestliže je vytrhneme z národního kontextu, dojde k jejich narušení. Jedná se například o ruské frazeologismy: *собаку съест на чѐм; свадебный генерал* nebo *вешать лапшу на уши*. (Mokienko, Stěpanova 2008: 37 – 38)

1.1.3.3. Klasifikace frazeologických jednotek podle V. V. Vinogradova

Klasifikace jednoho z nejvýznamnějších ruských lingvistů V. V. Vinogradova je založena na různé posloupnosti sémantické soudržnosti jejich komponentů. Proto frazeologické jednotky rozdělil na tři základní typy:

- frazeologické srůsty;
- frazeologické jednotky;
- frazeologická spojení.

Frazeologické srůsty

Frazeologické srůsty jsou absolutně nedělitelná a nerozložitelná slovní spojení, jejichž význam je zcela nezávislý na jejich lexikální struktuře a významu jejich

komponentů. Jedná se například o idomy typu *собаку съест на чём*, který znamená získat velkou zkušenost, být v něčem hodně dobrý. Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná o slovní spojení, které má něco společného s jedením psa, ale ve skutečnosti tomu tak není.

Frazeologické jednotky

Do skupiny frazeologických jednotek patří idiomy sémanticky také nedělitelné a jsou výrazem jednotného, celistvého významu, který je motivován součinem vzniklým sloučením lexikálních komponentů. Řadí se sem idiomy typu: *держатъ камень за пазухой* znamenající tajit zlost, potají něco někomu nepřát; *выносить сор из избы* vyjadřující prozrazování nepříjemností, které se týkají pouze rodinného kruhu nebo *плыть по течению* znamenající pasivně se stavět ke všemu, co se kolem člověka děje.

Frazeologická spojení

Jedná se o typ frází, které jsou tvořeny pomocí realizace nesvobodných významů slov, ve kterých slovo s nesvobodným významem povoluje synonymickou substituci, záměnu a identifikaci. Patří mezi ně spojení typu *закадычный друг* – čes. blízký přítel; *черная работа* – čes. těžká a nekvalifikovaná fyzická práce nebo *заливать за кадык* – čes. pít hodně alkoholu. (Vinogradov 1972: 23 – 30)

1.2. Jazykový obraz světa

Pro práci s pojmem *jazykový obraz světa* jsem použila především odborné publikace Ireny Vaňkové a příručku ruské autorky V. A. Maslovové. Jedná se o sborník *Co na srdci, to na jazyku* (2005), monografii *Nádoba plná řečí* (2007) a učebnici *Введение в когнитивную лингвистику* (2011).

1.2.1. Historie termínu jazykový obraz světa

Pojem *jazykový obraz světa* poprvé použil německý filolog W. Humboldt v první polovině 19. století. Termín se rozšířil ale mnohem později – ve 20. stol. především v kognitivní lingvistice a lingvokulturologii. V polské lingvistice se velmi rychle rozšířil a nabyl mnoha dimenzí. Jedná se nejen o pojem, ale i o přístup k jazyku, který je jím reprezentován a označován. Jak Vaňková poznamenává a parafrázuje W. Chlebdu: „Do centra pozornosti jazykovědců se dostává člověk hledající své místo ve světě a obracející se k druhému, který je stejně jako on součástí určitého kulturně-komunikačního společenství.“ (Chlebda 2000: 163 – 178)

R. Grzegorzczkova (2001a) píše, že *jazykový obraz světa* se v Polsku stal centrálním pojmem kognitivní jazykovědy. V základních pracích amerických kognitivistů však tento pojem nenajdeme. Jeho smysl vystihují formulace typu „konceptualizace světa obsažená v jazyce“. Ruští jazykovědci hovoří v podobném slova smyslu o „naivním obrazu světa“, který je v jazyce uložen (Apresjan 1995). Polská lingvistika pozoruhodně rozvíjí a doplňuje americký kognitivismus reprezentovaný zejména díly G. Lakoffa a M. Johnsona.

Kognitivistický důraz na individuální zkušenost se světem, která je dána lidskou kognitivní výbavou, vychází z podstatného významu tělesnosti, schopnosti myšlení v dimenzích metafory, schopnosti kategorizovat apod., se posouvá směrem ke sdílené zkušenosti kolektivní a jazyk se nechápe pouze jako svědectví o lidské kognitivě, ale i jako fenomén kulturní a antropologický. Každý jazyk pak podává specifickou a jistým společenstvím sdílenou interpretaci světa.

Pokud různé *jazykové obrazy světa* porovnááme, je třeba brát v úvahu jak rozdílnost mezi nimi (různé sociální a kulturní podmínky a zkušenosti daného národa), tak i univerzálnost (lidská tělesnost a prožitek prostoru, antropocentrismus, metaforická konceptualizace světa nebo základní způsoby kategorizace). *Obrazy světa* si jsou vzájemně podobné i nepodobné, přičemž podobnost se týká hlubších struktur (konceptuální schémata, založená tělesně a strukturově) a rozdílnosti můžeme spatřovat spíše na povrchu (strukturace skutečnosti, její popis a hodnocení).

Pokud tedy jde o *jazykový obraz světa*, dalo by se říci, že vyrůstá z takových tělesných a tělesně-prostorových struktur, jež jsou univerzálně platné. Na tyto struktury se pak nabaluje řada dalších elementů různé povahy, které jsou více či méně specifické a mohou sémantickou strukturu různých jazyků od sebe vzdalovat. (Vaňková a kol. 2005: 46 – 51)

1.2.2. Definice pojmu

Definic pro *jazykový obraz světa* je hned několik. Zohledňují různé aspekty tohoto pojmu z hlediska různých přístupů k jazyku či textu. Za nejjednodušší, nejsrozumitelnější a nejvíce výstižnou považují definici J. Bartmiňského.

Vaňková cituje následující formulace definic jazykového obrazu světa:

- Podle **J. Bartmiňského** je *jazykový obraz světa* v jazyce uložená interpretace skutečnosti, kterou je možno chápat jako souhrn soudů o světě. Mohou to být soudy buď ustálené v samém jazyce, v jeho gramatických formách, ve slovníku, ve fixovaných textech (např. v příslovích), nebo jazykovými formami a texty pouze implikované.
- Podle **R. Grzegorzycové** je *jazykový obraz světa* způsobem chápání světa (jeho percepce a konceptualizace), který lze vyčíst z jazykových faktů, tj. z flektivních a derivačních zákonitostí jazyka, z frazeologie, synonymických skupin, svědčících o svébytné kategorizaci světa, a konečně i z konotací a stereotypů spjatých s pojmenovanými objekty.

- Podle **J. Tokarského** je *jazykový obraz světa* soubor pravidel uložených v gramatických kategoriích (flektivních, slovtvorných, skladebních a sémantických strukturách lexika, ukazujících pro daný jazyk typické způsoby vidění jednotlivých součástí světa, hierarchii, která v nich vládne, i hodnoty, které dané jazykové společenství akceptuje.
- Podle **H. Gippera** je jazykový obraz světa určitým způsobem existence (jevení) světa (v široce pojatém smyslu, zahrnujícím člověka i univerzum) v sémantickém rozčlenění lexikálního systému daného jazyka a jeho gramatických kategorií a ve způsobu syntaktického propojení jednotek tohoto jazyka. (Vaňková a kol. 2005: 51 – 52)

1.2.3. Vlastnosti jazykového obrazu světa

Atributy *jazykového obrazu světa* jsou předmětem zkoumání mnoha lingvistů. Jejich názory a náhledy na věc však mohou být různé. Mezi základní vlastnosti *jazykového obrazu světa* uvedené v odborné publikaci I. Vaňkové *Co na srdci, to na jazyku*, tedy patří:

- heterogennost;
- dynamičnost;
- výběrovost;
- axiologičnost;
- integrálnost a kontextuálnost;
- transcendentnost.

Heterogennost

Jazykový obraz světa není jednolitý a homogenní, ale naopak je mnohvrstevnatý a komplikovaný. Je rozrůzněný jak teritoriálně (dialekty), tak sociálně (slangy), ale i stylově. Základem *jazykového obrazu světa* je sféra každodenně prožívaného přirozeného světa, jež odpovídá praktickému zacházení se světem. Tento základ je tvořený subjektivně orientovanou komunikací.

Dynamičnost

Jazykový obraz světa se v průběhu času a vývoje proměňuje a je v neustálém pohybu. Jeho velmi starý základ zděděný po předcích je však neměnný. Stále častěji se objevuje vnější potřeba a snaha společnosti proměnit nežádoucí stereotypy. Je důležité podotknout, že *jazykový obraz světa* se proměňuje nejen v souvislosti s časem, ale i pod vlivem jiných jazyků, s nimiž je v kontaktu.

Výběrovost

Každý *jazykový obraz světa* má nutně výběrový charakter. Na některé skutečnosti obrací zvýšenou pozornost, jiné naopak zcela opomíjí. V tom, které části reality se berou v úvahu a které nikoli, se jednotlivé jazyky liší. Výběrovost se promítá do způsobu kategorizace. Např. anglické *next* se může přeložit nejen jako *příští*, ale také jako *následující*.

Axiologičnost

Každý *jazykový obraz* v sobě nese jisté hodnocení a zaujatost. Člověk má tendenci věci a jevy kolem sebe hodnotit v porovnání s něčím jiným. Člověk vnímá věci a bytosti jako známé, anebo neznámé a nesamozřejmé, jako přitažlivé, či odpudivé nebo jako vzbuzující sympatii, nebo odpor a strach. Člověk rozlišuje i další zásadní opozice, jako např. mé, naše, vlastní versus cizí, jiné, nevlastní.

Integrálnost a kontextuálnost

Jazykový obraz světa je specifický svou orientací na jednání a chování a na praktické zacházení s věcmi a se světem. Součásti světa jsou spatřovány primárně z hlediska smyslu, který mají pro člověka, každá věc je v naivním pohledu především nástrojem k uspokojování lidských potřeb a má většinou praktický účel. Běžné znalosti o světě získáváme od dětství nevědomě a ani významy slov mateřského jazyka se neučíme pomocí ekvivalentů a definic.

Transcendentnost

Jazyk má tendenci překračovat své meze, což znamená, že své meze může prostřednictvím jazyka překračovat i člověk. Povaha těchto mezí je ale diskutabilní, nelze

je definovat, ale v jistém smyslu jsou dány našimi lidskými limity. Souvisí s kognitivitou, tělesnem, smysly nebo schopnostmi myšlení. O transcendentním charakteru jazykového obrazu světa svědčí také to, že v sobě obsahuje svůj vlastní metajazyk, prostřednictvím kterého je schopen sám sebe reflektovat.

1.2.4. Přirozená slovní zásoba

Jazykový obraz světa jakožto model světa uložený a strukturovaný v jazyce představuje složitou mnohaúrovňovou strukturu. Jeho centrem je *přirozený jazyk* korespondující se základní lidskou zkušeností a se zkušeností přirozeného světa. Mezi různými rovinami *jazykového obrazu světa* zaujímá obraz přirozeného každodenního jazyka výjimečné postavení. Zaprvé, je to pro nás především první jazyk ve smyslu jeho primárního osvojení v dětství a poté se pak jako dospělí tímto jazykem obracíme k dětem. Je pro nás důležitý především pro dorozumívání se v každodenních životních situacích, ale také v momentech vypjatých a kritických. Pokud musíme řešit problémy a mluvit ve „vyšších“ rovinách a veřejných situacích, právě tento první jazyk nám pomáhá se vyjádřit. Zadruhé se jedná o prvotní jazyk v tom smyslu, že ho užívá nejvíce lidí v největším množství situací a kontextů. Jeho primárnost však vychází především z toho, že v sobě ukotvuje „elementární struktury myšlení a percepce světa“, které jsou spojené se základními potřebami člověka v nejjednodušších situacích jeho existence. *Obraz světa* spojený s tímto jazykem je „naivní“, opírá se o perspektivu „prostého člověka“ a jeho „zdravý selský rozum“.

Kdybychom měli sestavit základní slovník obsahující pouze *přirozenou slovní zásobu*, v minimální verzi by obsahoval 1500 – 2000 slov, přičemž ve standardní verzi (z pohledu učitelů cizích jazyků) by to bylo okolo 4000 – 5000 slov.

Přirozenou slovní zásobu rozdělujeme do několika (přibližně asi 40 – 50) sémantických skupin. Toto velmi volné rozdělení podle J. Bartmiňského je následující:

- **části lidského těla** (oko, hlava, ...);
- **existence, vývoj a fungování člověka** (být, růst, porodit, ...);
- **potrava** a její přijímání, získávání a příprava (jíst, vařit, kaše, lžíce, ...);
- **příbytek** a jeho vybavení (bydlet, dům, postel, ...);

- **oblékání** (obléci se, boty, ...);
- **rodinné vztahy** (matka, manžel, ...);
- **péče o tělo** (mýt se, nemocný, lék, ...);
- **počasí, přírodní úkazy a nebeská tělesa, živly** (prší, sníh, duha, hvězdy, ...) a další.

K těmto skupinám se připojují výrazy více abstraktní, které vyjadřují:

- **mezilidské vztahy** a jejich diferenciaci (já – ty, hádat se, prosit, ...);
- **smyslové vnímání, chování, emoce, hodnocení, intelekt** (hluchý, milovat, radost, vztek, ...);
- **morálku** (dobrý – zlý, vina, ...);
- **víru, náboženství a obřady** (Bůh, hřích, svatba, ...);
- **umění a artefakty** (zpívat, tanec, obraz, ...);
- **čas a jeho členění** (den, hodina, léto, ...);
- **rozměr, počet, barvu, tvar** (velký, dvě, červený, koule, ...) a další.

Původ této základní slovní zásoby složené z nejběžnějších výrazů je podle výsledků mnohých bádání velmi starý, její kořeny sahají až k praslovanštině, a dokonce často až k indoevropským základům. (Vaňková a kol. 2005: 56 – 58)

1.2.5. Antropocentrismus jako perspektiva jazykového obrazu světa

Lublinští autoři mluví o *antropocentrismu* jako o hlavním principu *jazykového obrazu světa*. *Antropocentrismus* má mnoho projevů, ale uplatňuje se zcela zásadně v každém jazyce a ve všech sémantických polohách. Významy jsou lidskými výtvoři a fungují vždy v relaci k lidským parametrům, například k rozměrům lidského těla (srov. *velký – malý, sousto*), k možnostem člověka co do jeho fyzického a smyslového vybavení (*bolet, slyšitelný*), ve smyslu prospěšnosti (*nebezpečný, užitečný*) apod. *Jazykový obraz světa* je vždy hodnotící a kritériem pro hodnocení bývá právě stanovisko člověka vycházející z lidských potřeb, možností a zájmů. *Antropocentrismu* se nikdy nezbavíme, zejména ne v souvislosti s přirozeným jazykem. Je potřeba ho přijmout, prozkoumat a vědomě z něj vycházet. Vždy zkoumáme lidsky lidský svět. (Vaňková 2007: 56 – 57)

Jazyk je *antropocentrický*, což znamená, že v jeho centru stojí člověk. A abychom toto tvrzení dokázali, zaměříme se na gramatiku číslovek. Americká slavistka a kognitivní lingvistka L. Janda obrací pozornost na průzkum svého amerického kolegy, ve kterém zkoumal status číslovek v nejrůznějších jazycích a při svém zkoumání narazil na záhadu, kterou mu právě americká bohemistka L. Janda pomohla vyřešit. Jistým způsobem v průzkumu vyčnívaly číslovky *jedna*, *dva* a *pět*, které se jevily jako anomální při skloňování a řízení počítaného předmětu. Podobná situace se opakovala hned u několika jazyků bez ohledu na jejich genetickou či kulturní souvislost.

Závěr, ke kterému se dopracovali, byl čistě kognitivistický: uvedené číslovky mají v naší konceptualizaci světa zvláštní postavení – číslo pět zobrazuje pět prstů na naší ruce, číslice dva jsou dvě naše ruce, ale také dvě oči, dvě uši. Číslo jedna souvisí s naším prožitkem individua, s pohledem na člověka jako na samostatnou bytost.

Člověk stojí v centru jazyka a tato pozice se odráží v mnoha ohledech. Svědčí o tom nejenom výše uvedený charakter číslovek (k nim by se dalo připojit i číslo deset – deset prstů jako základ desítkové soustavy), ale také například jednotky míry jako např. *loket*, *stopa* nebo *krok*, které jsou také odvozeny z proporcí lidského těla, a jedná se o míry, které se vůbec neužívají v tzv. teoretickém světě, např. ve fyzice. Jazykový obraz světa vycházející z antropocentrismu se vztahuje k přirozenému světu. Je primárně vázán na kontexty každodenního života (např. chléb namazaný *na prst silně*, *po kotníky*, *po pás* aj.). O mnohém svědčí i to, že v jazyce existují např. slova *sousto* či *hlt*, což jsou speciální výrazy pro vyjádření množství jídla nebo tekutiny, které se najednou vejde do úst. Tyto „jednotky“ sice nesplňují kritérium absolutní přesnosti, ale v běžném životě jsou pro vyjádření naprosto dostačující.

Výrazem antropocentrismu může být také skutečnost, že se v řadě metafor objevují názvy částí lidského těla, např. *hrdlo láhve*, *hlávka zeli*. Jestliže zkoumáme *hodnocení* přítomné v různých jazykových vyjádřeních, dojdeme k faktu, že právě člověk představuje v jazyce tu nejvyšší hodnotu. Řada přenesených významů a frazémů pak vychází z opozice „člověk – zvíře“, přičemž dané „zvířecí“ je oproti „lidskému“ vždy negativní (např. *chovat se jako zvíře*, *nelidské zacházení* aj.) Rovněž stojí za zmínku i řada hanlivých výrazů a nadávek pocházejících ze zvířecí říše (např. *vůl*, *osel*, *kráva*) nebo primárně „zvířecích“ výrazů, které při užití v souvislosti se člověkem znějí hanlivě

(př. *tlama, žrát*). Některé zvířecí zdobněliny nesou pozitivní význam a působí mazlivě (např. *kočička, myška, brouček*).

Antropocentrický přístup se vyskytuje také v běžné frazeologii, která vychází především z trojího rozměru: „nahore – dole“, „vpředu – vzadu“ a „vpravo – vlevo“, přičemž první výrazy z každé opozice skýtají kladný charakter a druhé výrazy mají většinou charakter záporný. Lidské tělo je vztyčeno a za standardních podmínek se pohybuje vzpřímeně, zezadu dopředu a směřuje vzhůru a tento stav je spojen se životem, zdravím, optimismem a radostí. Člověk se ale také může cítit „dole“, což naznačuje, že např. leží, hroutí se, padá, je srážen k zemi – v nemoci, stárí, v nepohodě nebo při neúspěchu.

Polská profesorka A. Pajdzińska rozdělila antropocentričnost polské frazeologie na čtyři části znázorňující strukturu přirozeného světa. Jsou to:

- prostor;
- čas;
- množství a míra;
- intenzita.

Pro *prostorové vztahy* je výchozím bodem člověk ve své tělesnosti a pro vyjádření prostorové blízkosti se v polštině užívají především názvy tří částí těla: *nosu, ruky* a *boku* užívající se pro bezprostřední blízkost jiné osoby či věci (např. *zabouchnout dveře před nosem, mít něco po ruce, kráčet s krásnou dívkou po boku*). Čas obvykle chápeme v prostorových kategoriích a řada slov se váže k času a prostoru zároveň (např. *před, po, začátek, konec*). *Kvantita a míra* se vyjadřují velmi často s pomocí slov označujících části lidského těla (např. *mít něčeho po krk, spočítat na prstech jedné ruky*).

S *antropocentrismem jazykového obrazu světa* souvisí i *antropomorfismus*, který si můžeme vysvětlit jako tendenci přiřazovat vlastnosti typické pro člověka zvířatům (např. *pes žárlí, kočka se naštvála*), věcem (př. *vysavač vypověděl poslušnost*), částem těla (př. *zlobí ho srdíčko*) nebo nemocem (př. *skolila ho chřipka*). (Vaňková a kol. 2007: 60 – 64)

2. PRAKTICKÁ ČÁST

Frazeologické jednotky s významem *pracovat a lenořit* jsou rozšířené v každém jazyce, neboť se jedná o slovesa vyjadřující hlavní činnosti a nečinnost člověka.

V praktické části se budu nejprve zabývat etymologií ruských podstatných jmen *работа, труд, лень* a českých substantiv *práce a lenost*. Poté frazeologické jednotky rozřídím do dvou hlavních skupin. Mezi frazeologismy první skupiny patří frazeologické jednotky, které se svým významem pojí se slovesem *pracovat*. Druhou skupinu tvoří frazeologismy s opačným významem, vyjadřující *nicnedělání a lenošeni*. V praktické části své práce se budu věnovat rozdělení frazeologismů s prvky sloves *pracovat a lenořit* na frazeologické jednotky ruské, české a anglické, a to na základě jejich společných významových rysů. Jako zdroje veškerých frazeologických jednotek jsem použila velké množství frazeologických a idiomatických slovníků, ať už rusko-český, česko-ruský, česko-rusko-slovenský, česko-anglický, anglicko-český, ale také anglicko-ruský nebo anglicko-slovenský. Celkem se mi podařilo vyhledat více než 500 frazeologických jednotek, které se nějakým způsobem váží k práci nebo lenošeni. Poté budu v praktické části pokračovat rozdělením jednotlivých frazeologismů z významových skupin na frazeologické jednotky podle jejich obrazného základu. V této části jsem z odborných publikací použila ruský etymologický slovník a internetové on-line etymologické slovníky uvedené ve zdrojích.

2.1. Etymologie ruských substantiv *работа, труд, лень* a českých substantiv *práce a lenost*

Etymologii ruských substantiv jsem čerpala z on-line etymologických slovníků A. B. Семёнова a M. Фасмера. Česká etymologie vychází z Českého etymologického slovníku Jiřího Rejzka.

Ruské substantivum *работа* má v nářečích tvar *робота*. Je přejato ze staroslověnského jazyka. Ve slovanských jazycích mělo tvar *orbota* a bylo vytvořeno odvozením od substantiva *орбѣ*. Je si relativně podobné s německým substantivem *Arbeit*. Příbuznými slovy mohou být ukrajinské substantivum *робота* nebo české substantivum *roboty*. Je odvozeno od verba *работать* a dalšími odvozenými slovy jsou

работник, работный. (<http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Vasmer-term-10738.htm>)

Substantivum *труд* bylo v ruském jazyce známo už v XI. století. V řeči je nejčastěji spojováno s různými přídavnými jmény, např. *водный труд – водянка; труд – длительная затяжная болезнь*. Za příbuzná slova je považováno české a polské substantivum *trud*. Odvozenými slovy tohoto substantiva jsou *трудный, трудно, труженник*. (http://evartist.narod.ru/text15/022.htm#з_27)

Substantivum *лень* pochází z praslovanštiny, ze které mimo jiné také pochází staroslověnské *лѣнь*, ukrajinské *лїнь*, bulharské *лен*, slovinské *lén*, staročeské *léný*, české *líný* nebo polské *leń*. Příbuzné je také lotyšské *lēns* nebo litevské *lėnis*. Svým významem je blízké také řeckému *ληθεῖν*, albánskému *loth* nebo irskému *lasc*. (<http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Vasmer-term-6833.htm>)

Díky flektivnosti českého jazyka má podstatné jméno *práce* nespočetně mnoho odvozených slov, která českou slovní zásobu značně obohacují. Jedná se např. o slova *pracný, pracovat, pracující, pracovní, pracoviště, odpracovat, zpracovat* nebo *vypracovaný*. Slovo *práce* je odvozeno od staročeského *práce*, označující námahu, těžkost nebo zaměstnání. Západoslovanské – staropolské *proca*, dnešní *praca*, nemá jednoznačný výklad. Praslovanské *port'a* je nejspíš odvozeno od *portiti*, z něhož pochází slovinské *prátiti* – „provázet“, srbochorvatské *pràtiti* – „provázet, posílat“ a bulharské *prátja* – „poslat“. Významový vztah „poslat“ – „služba, práce“ je dobře vidět na srbochorvatském *pòsao* – „práce, dílo“ a do jisté míry i na českém „*poslání*“. Praslovanské (jihoslovanské) *portiti* – „poslat“ se vykládá jako kauzativum ke slovesům od indoevropského *per-* – „pronikat, jít, přenášet“. (Rejzek 2012: 518)

Substantivum *lenost* má také několik odvozených tvarů, např. *líný, lenivý, lenivět, lenoch* nebo *lenošit*. V Českém etymologickém slovníku od J. Rejzka je popsána pouze etymologie adjektiva *líný*, u všech ostatních odvozenin nebo významově příbuzných slov je odkazováno právě na toto adjektivum. Staročeské *léný, léní*, polské *leniwy*, ruské *lenivyy*, chorvatské *lijên*, srbské *lén*, staroslověnsky *lěňđ* bývá spojováno především s litevským *lėnas* – „klidný, pomalý“, latinským *lėnis* – „pomalý, mírný“ z indoevropského *lē-no* – „pomalý, klidný“. (Rejzek 2012: 358)

Jak je vidět, tyto slova spojené s významem práce nebo lenošení jsou značně rozšířená ve všech evropských jazycích a jejich historie sahá velmi hluboko do minulosti. Troufám si tvrdit, že naše existence by byla bez těchto slov spojených s prací a lenošením, značně omezená, jelikož práce představuje pro lidi obrovský potenciál.

2.2. Rozdělení frazeologických jednotek podle jejich významu

Pro lepší přehlednost práce se nejprve budu zabývat rozsáhlou skupinou frazeologismů týkajících se *práce*, kterou jsem rozdělila na šest podskupin, a každá z nich se věnuje práci z jiného hlediska a vyjadřuje odstíny významu „pracovat“. Poté se budu věnovat frazeologickým jednotkám spojeným s *nicneděláním* a *lenošením*, které jsem také systematicky a charakterově rozdělila, a to na čtyři podskupiny.

2.2.1. Pracovat těžce, do vysílení

Do podskupiny frazeologismů vyjadřujících těžkou, namáhavou a vyčerpávající práci jsem zařadila 62 ruských, 51 českých a 54 anglických frazeologických jednotek. Jedná se o nejpočetnější skupinu této klasifikace. Z ruských frazeologických jednotek jsou to např.:

- *работать так, что пар идёт; работать на всю катушку; трудиться как ишак; работать не разгибая спины; работать на всю ивановскую; трудиться в поте лица; мозолить руки; работать как негр; работать до упаду; работать как Пана Карло* aj.

K českým frazeologizmům patřícím do této skupiny jsem přiřadila např.:

- *dřít jako kůň; dělat o sto šest; dělat ze všech sil; pracovat na plné obrátky; pracovat jako vzteklý; dřít jako otrok; ohnout hřbet; potit krev; pracovat na doraz; pracovat do roztrhání těla* aj.

Z anglických frazeologických jednotek jsou to např.:

- *work up to the eyebrows; work like a Trojan; not having a moment one call one's own; grin and bear at work; work at full blast; ball the jack; work with the wet shirt; work like a navvy; work like the devil; work like a slave* aj.

2.2.2. Pracovat rychle a energicky

Tato podskupina frazeologismů vyjadřuje rychlou a energickou práci. Sestává z 19 ruských, 25 českých a 24 anglických frazeologických obrátů. Mezi ruské patří např.:

- *все в руках горит; быть лют до работы; работать засучив рукава; печь как блины что; делать что в темне* aj.

K českým výrazům dané skupiny jsem přiřadila např.:

- *pracovat o závod s časem; dělat co jako na běžícím pásu; být do práce jako vítr; práce hraje pod rukama komu; dělat jako když bičem mrská* aj.

Mezi anglické idiomy horlivé a rychlé práce patří:

- *do something like a bird; be in the saddle; make the feathers fly; keep the log rolling; do something like a hotcakes* aj.

2.2.3. Pracovat dlouho

Mezi ustálená slovní spojení vystihující dlouhou práci jsem zařadila 5 ruských, 5 českých a 5 anglických frazeologických jednotek. Jde o jednu z mála podskupin, o které mohu říct, že jsem prakticky ke každému ruskému/ českému/ anglickému rčení našla jeho obdobu v ostatních dvou jazycích. Mezi ruské patří např.

- *работать от петухов до петухов; работать от зари до зари; тянуть ляжку* aj.

K českým náleží např.:

- *pracovat od nevidím do nevidím; pracovat od rána do večera; táhnout/ tlačit káru* aj.

Do anglických patří např.:

- *burn the midnight oil; burn the candle at both ends; to be slaved away; work morning, noon and night* aj.

2.2.4. Pracovat přesně

Další podskupina zahrnuje frazeologické jednotky, které popisují přesnou, důkladnou a dobře odvedenou práci. Zařadila jsem mezi ně 7 ruských, 8 českých a 4 anglická ustálená slovní spojení. Z ruských jsou to např.:

- *трудиться на совесть; работать как робот; работать как заведённый; работать как заведённая машина; работать как часы* aj.

Mezi české jsem zařadila např.

- *pracovat jako stroj; pracovat jako hodinky; pracovat jako robot* aj.

K anglickým výrazům patří např.:

- *do one's best; work like a machine; his work goes like a clock; work in the traces* aj.

2.2.5. Pracovat zkušeně a zručně

Následující seskupení ustálených slovních spojení zahrnuje frazeologické jednotky vyjadřující zkušenost, šikovnost a obratnost ve vztahu k práci. Patří mezi ně 5 ruských, 5 českých a 7 anglických idiomů. K ruským se řadí např.:

- *работа спорится у кого; работа идёт как по маслу у кого; фирма веников не вяжет* aj.

Mezi české jsem zařadila např.:

- *práce jde od ruky komu; práce jde jako po másle komu* aj.

Z anglických idiomů jsou to např.:

- *many hands make light work; to know one's onions; work is going like a well-oiled machine* aj.

2.2.6. Pracovat pilně

Poslední podskupinou frazeologismů vyjadřujících práci jsou výrazy vztahující se k píli a pracovitosti. Zařadila jsem k nim 3 ruské, 2 české a 3 anglické frazeologické jednotky. Mezi ruské patří např.:

- *работать не покладая рук; работать как пчёлка; трудиться на совесть.*

Česká rčení této skupiny zastupují např.

- *pracovat jako včelka; pracovat jako šroubek.*

K anglickým jsem přiřadila:

- *be busy as a bee; be busy as a beaver* aj.

2.2.7. Lenošit

Tato nejpočetnější podskupina frazeologických jednotek se týká lenošení, nicnedělání a negativního postoje k práci. Obsahuje celkem 42 ruských, 46 českých a 39 anglických frazeologismů. Z ruských jsou to např.:

- *бить баклуши; считать ворон; сидеть сложа руки; пальцем не пошевелинуть; зарости паутиной* aj.

Mezi české patří např.:

- *být lechtivý na práci; chytat hejly; chodit od ničeho k ničemu; nehnout ani prstem; válet si šunky* aj.

K anglickým ustáleným slovním spojením jsem přiřadila:

- *sit like a bump on a log; not to lift a finger; not turn a hair; fool away the time; sit on one's hands* aj.

2.2.8. Pracovat ledabyly

Další podskupina seskupuje frazeologické jednotky popisující ledabylou a lajdácky odvedenou práci. Mezi tato slovní spojení jsem zařadila 8 ruských, 10 českých a 7 anglických frazeologismů. K ruským patří např.:

- *работать спустя рукава; чем больше делаешь, тем больше остаётся аж.*

Mezi české jsem zařadila např.:

- *práce roste pod rukama; hladit práci aj.*

Anglické frazeologismy daného charakteru zastupují např.:

- *do something in a slipshod manner; work at low pressure; let things go hang aj.*

2.2.9. Dělat beznadějnou a bezvýslednou práci

Následující podskupina seskupuje ustálená slovní spojení popisující beznadějnou, zbytečnou a marnou práci. Zařadila jsem do ní 10 ruských, 4 české a 10 anglických frazeologických jednotek. Mezi ruské patří např.

- *мартышкин труд; бочка Данаид; черного кобеля не отмоешь добела; носить воду решетом; сизифов труд aj.*

Mezi české výrazy patří např.:

- *lít jako do bezedného sudu; nabírat vodu sítím; sisyfovská práce aj.*

Pod anglická ustálená spojení s tímto charakterem patří např.:

- *fool's errand; wash a blackamoor white; beat the air; catch a wind in a net aj.*

S touto skupinou jsou spojena také přísloví. Je zajímavé, že na 5 ruských a 2 české výrazy jsem měla velice rozmanitý výběr anglických obdob, konkrétně 14 výrazů. Ustálená spojení v ruštině např.:

- *без труда не вытащишь и рыбку из пруда; без труда нет плода* aj.

Česká ustálená slovní spojení:

- *bez práce nejsou koláče* aj.

Některé z hojného počtu anglických výrazů:

- *a cat in gloves catches no mice; no work, no rewards; he would search for pearls must dive below; the tongue of idle persons is never idle* aj.

2.2.10. Lenoč

Poslední podskupinu jsem vytvořila ze slov, které označují nepracujícího a poflakujícího se člověka. Podle slovníku se jedná o výrazy spisovné, hovorové, ale také hanlivé.

V ruštině mají pojmenování pro nic nedělajícího člověka hned několik, např.:

- *олух/ лодырь царя небесного; непроходимый лентяй; отпетый лентяй; работник он никудышний* aj.

Čeština má také velice bohatou slovní zásobu s daným charakterem, např.:

- *líný jako veš; líný jako prase; líný jako valach; kůže líná* aj.

Angličtina má stejně jako ruština několik frazeologických výrazů, např.:

- *couch potato; lazy beggar; lounge lizard; a man of nothing to do* aj.

Jestliže sečtu všechny frazeologické jednotky první skupiny týkající se práce a zároveň frazeologické jednotky druhé skupiny, která se týká lenošení a nicnedělání, celkem se mi podařilo nashromáždit více než 500 ruských, českých a anglických frazeologismů. Frazeologické jednotky spojené s prací tvoří tři pětiny vyhledaných frazeologismů a jasně převyšují počet frazeologických jednotek spojených s nicneděláním a lenošením, které tvoří zbylé dvě pětiny.

2.3. Rozdělení frazeologických jednotek podle obrazného základu

Nejdříve jsem frazeologické jednotky rozdělila podle odstínů jejich sémantiky, a nyní s nimi budu pracovat tak, že je budu třídit z hlediska jejich komponentního složení. Vzhledem k vysokému počtu frazeologismů jsem měla možnost je podle obrazného základu rozdělit na celkem 12 skupin, z nichž nyní pro příklad uvedu:

- FJ s etnonymy a pojmenováními lidí podle rasy;
- FJ se somatismy;
- FJ se zoonymy;
- FJ s názvy částí oblečení;
- FJ s názvy potravin;
- FJ s názvy míst a zemí aj.

(pozn. FJ = frazeologické jednotky)

Dále se budu těmito vyhledanými ruskými, českými a anglickými frazeologickými jednotkami zabývat z hlediska jejich *etymologie*, neboli jejich původu a vývoje. Etymologii ruských ustálených slovních spojení jsem čerpala z velmi užitečné příručky autorů A. K. Бирих; В. М. Мокиенко; Л. И. Степанова: *Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. Со се т́че етymology českých a anglických frazeologismů*, čerpala jsem převážně z uvedených internetových zdrojů.

Zároveň budu v každé skupině analyzovat frazeologické jednotky z hlediska typu jejich ekvivalence, a to na:

- 1) ekvivalenty blízké (jedná se o ekvivalenty úplné a částečné, pro něž jsem z důvodu jejich blízké podobnosti vytvořila skupinu seskupující tyto dva typy ekvivalentů);
- 2) ekvivalenty relativní;
- 3) frazeologické analogy;
- 4) bezekvivalentní frazeologismy (bezekvivalentních frazeologismů týkajících se práce a lenošení bude v mé práci vzhledem k jejich rozšířenosti ve všech jazycích málo, proto je budu uvádět pouze v případech, kdy se v dané skupině objeví).

Ve své analýze budu vždy vycházet z ruštiny, frazeologické jednotky budu stále rozlišovat na dvě skupiny: první skupinou budou frazeologismy s významem „pracovat“ a druhou budou tvořit frazeologismy s významem „lenošit“. Dále budu určovat typ českého ekvivalentu vzhledem k ruskému a podle toho budu zařazovat jednotky do určité skupiny ekvivalentů. Je-li podobný frazeologismus v angličtině, budu to komentovat, ale anglický idiom na zařazení do systému ekvivalentů nebude mít vliv. Dané zařazení anglické ustálené spojení ovlivní pouze v případě, že ruská frazeologická jednotka nebude mít ekvivalent v češtině.

2.3.1. FJ s etnonymy a pojmenováními lidí podle rasy

Tato skupina seskupuje frazeologismy obsahující *etnonyma* a pojmenování osob podle jejich rasy. Nejčastěji se jedná o ustálená slovní spojení, která vyjadřují velkou námahu a vyčerpání při práci, což je jistě dáno jejich původem. Do této skupiny jsem zařadila 2 ruské, 3 české a 2 anglické frazeologické jednotky odpovídající popisu dané skupiny.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Patří mezi ně například frazeologická jednotka *работать как негр*, která odpovídá českému výrazu *dřít jako černý* a anglickou obdobou je obrat *work like a Nigger*. V tomto případě bych dané frazeologismy češtiny i angličtiny zařadila mezi ekvivalenty úplné, v mé klasifikaci mezi ekvivalenty blízké. Anglický frazeologismus *work like a Nigger* je nositeli angličtiny amerického původu vnímán jako urážlivý a pohrdavý kvůli jeho negativní, rasistické konotaci. Ale například ještě v 19. století byl výraz *nigger* v románech M. Twaina používán bez jakýchkoli rasistických záměrů.

2) relativní ekvivalenty

Ruské ustálené spojení *черного кобеля не отмоешь добела* má anglickou obdobu *wash a blackamoor white* a obě dvě označují zbytečnou, beznadějnou a marnou práci. Anglické *blackamoor* je označení pro původní obyvatele severní Afriky mající tmavou pleť. Pokud bychom tento anglický výraz přeložili doslovně do češtiny, znamenal by „umýt černocho do bíla“, ten ruský bych přeložila jako „černého psa do bíla

neumyješ“. V češtině jsem žádný obdobný frazeologismus nenašla. V angličtině se jedná o ekvivalent relativní.

3) frazeologické analogy

Do této skupiny bych dále zařadila anglický frazeologismus *work like Trojan* v překladu označující horlivého a intenzivně pracujícího člověka – stejně tak jako byli pracovití obyvatelé starověké Tróje, jehož ruskou paralelou může být frazeologismus *работать не покладая рук*. Tento frazeologismus vznikl na základě pozice těla fyzicky pracujících lidí, kteří po odvedené práci pokládají namožené ruce na stůl, lavici nebo kolena. V češtině těmto ustáleným spojením odpovídá slovní obrat *pracovat jako včelka*. V češtině i angličtině se jedná o frazeologické analogy.

Skupina frazeologismů s etnonymy obsahuje především frazeologické jednotky spojené s významem „pracovat“. Co se týče klasifikace ekvivalentů, do této skupiny jsem zařadila celkem 1 blízký ekvivalent v češtině, 1 ekvivalent relativní v angličtině a 1 český frazeologický analog.

2.3.2. FJ s vlastními jmény

Tato skupina obsahuje frazeologické jednotky obsahující vlastní jména. Patří mezi ně 3 ruské, 2 české a 2 anglické frazeologismy.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Mezi frazeologické jednotky dané skupiny patří ruský obrat *Сизифов труд*, jemuž je českým protějškem *Sisyfovská práce* a anglickým *a labour of Sisyphus*. Jedná se tedy o ekvivalenty úplně v češtině i angličtině, v mé klasifikaci je řadím do blízkých ekvivalentů. Frazeologismus *Сизифов труд* vznikl na základě starořecké báje. Korintský car Sisyf byl za urážku cti bohů odsouzen Diem k věčnému utrpení v Aidě. Měl na horu koulet obrovský kámen, který se pokaždé po dosažení vrcholu hory skutálel zpátky dolů. Poprvé se výraz objevil v elegii římského básníka Propertia v 1. století př. n. l.

Dalším blízkým ekvivalentem je ruská frazeologická jednotka *труд Геракла* a jeho česká obdoba *Herkulovská práce*, která vyjadřuje práci, pro niž je třeba vynaložit velké úsilí. Frazeologická jednotka *труд Геракла* pochází ze starořecké báje o Herkulovi, který byl nezvykle odvážný a měl velkou sílu. Za vraždu své ženy a dítěte

měl za úkol splnit dvanáct činů. Jedním z nich bylo například očištění Augiášova chléva, zkrocení trojhlavého psa Kerbera nebo zničení Lernejské hydry. K těmto hrdinským činům bylo potřeba vynaložit velké úsilí, na které stačil jen „polobůh“ Herkules. V angličtině existuje taktéž úplný ekvivalent *a labour of Hercules*.

2) relativní ekvivalenty

Do této skupiny frazeologismů bych zařadila ruské ustálené spojení *работать как Пана Карло*, jehož českými obdobami mohou být obraty *dřít jako Bulhar* nebo *dělat jako Slovák*. *Пана Карло* je velmi pracovitá postava z pohádky A. N. Tolstého Zlatý klíček a právě odtud tento frazeologismus vznikl. Tyto dvě české frazeologické jednotky bych zařadila mezi ekvivalenty relativní. Z anglických ustálených spojení je těmto dvěma nejbližší např. *work like a navy*, které bych taktéž zařadila do relativních ekvivalentů.

3) frazeologické analogy

Frazeologické analogy se v této skupině neobjevily.

Skupina seskupující frazeologismy obsahující vlastní jména se také týká především frazeologismů spojených významem „pracovat“. Celkem jsem ji klasifikovala na dva ekvivalenty blízké, jeden ekvivalent relativní a frazeologické analogy se v této skupině neobjevily.

2.3.3. FJ s pojmenováními pro pracující osoby (podle jejich činnosti nebo profese)

Následující skupina obsahuje frazeologické jednotky s pojmenováními pracujících osob podle jejich činnosti nebo profese. Z velké většiny jde o velmi blízké výrazy ve všech třech jazycích, avšak najdou se výjimky, které jsou zcela odlišné. Zařadila jsem mezi ně 4 ruské, 7 českých a 5 anglických frazeologických jednotek.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Do této skupiny patří například ruské ustálené spojení *работать как раб*, které je naprosto totožné s českým *dřít jako otrok* a zároveň i s anglickým *work like a slave*. V angličtině se ještě může používat slovní spojení *be a slave to one's work*, což v překladu znamená „být otrokem své práce“. Jedná se tedy o ekvivalenty úplné v češtině i angličtině, klasifikují je tedy do ekvivalentů blízkých.

2) relativní ekvivalenty

Ruská frazeologická jednotka *работать как проклятый* má českou paralelu *dřít jako blázen* a anglickou *work like mad*. V ruštině a angličtině je subjekt vyjádřen adjektivem, zatímco v češtině substantivem. V češtině a angličtině se jedná o ekvivalenty relativní.

- *работать как бешеный* – *takat jako divý*
- *работать как нанятый* – *dřít jako tourovatý* – *grin and bear at work*
- *работать как заведённый* – *takat jako šroubek*

3) frazeologické analogy

Dalším frazeologismem může být ruské *натирать мозоли*, jemuž odpovídá české *dřít jako ras*. Ruský frazeologismus v překladu považuji za následek tvrdé práce – „natírat si mozoly“ a proto jsem český frazeologismus zařadila mezi frazeologické analogy. V angličtině může těmto výrazům částečně odpovídat jednotka *work one's fingers to the bone*, která by mohla být frazeologickým analogem pro ruský frazeologismus.

- *вкалывать как карлик у водокачки* – *dřít jako hovado* – *work like a dog*

Skupina frazeologických jednotek s pojmenováními pro pracující lidi se taktéž týká především práce. Blízký ekvivalent skupina obsahuje jeden, relativní ekvivalenty čtyři a dva frazeologické analogy.

2.3.4. FJ se zoonymy

Tato skupina zahrnuje frazeologické jednotky obsahující *zoonyma*, tedy vlastní jména zvířat. Skupina je velmi obsáhlá, nejčastěji se frazeologická spojení se *zoonymy* objevují v ruštině a docela často i v češtině. Do dané skupiny patří 14 ruských, 11 českých a 9 anglických frazeologických jednotek.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Zařadila jsem mezi ně velice často užívaný ruský frazeologismus *трудиться как ломовая лошадь*, jehož českou paralelou je ustálené spojení *dřít jako kůň* a anglickou *work like a willing horse*. Jde o ekvivalenty úplné v češtině i angličtině, v mé klasifikaci je tedy řadím mezi ekvivalenty blízké. V ruštině a angličtině je subjekt rozšířen významově vhodným adjektivem. Frazeologická jednotka *трудиться как ломовая лошадь* je velmi známá a používaná v řeči všech slovanských i neslovanských národů. Odráží lidovou představu o velmi náročném postavení koní v hospodářství.

Dalším frazeologismem je ruské *трудиться как вол* a jeho česká obdoba *dřít jako vůl*. V angličtině je daným obrátům nejbližší výraz *work like a dog*. Tradiční frazeologismus *трудиться как вол* má rozšířenou variantu *трудиться как бурый вол*, která vedla ke vzniku kontaminovaného výrazu *трудиться как волк*. Ráda bych se pozastavila nad anglickým ustáleným spojením *work like a dog*, které je vůči obdobným frazeologismům v češtině a ruštině vzhledem k užitému subjektu docela netypické. Jeho původ je jednak spojen se psy na farmách, kteří těžce pracovali od rána do večera a druhá s lidmi dělajícími podřadnou práci, což může být považováno za práci špatnou a která za moc nestojí. Frazeologismus v češtině je plně ekvivalentní, řadím jej tedy mezi ekvivalenty blízké. Anglický obrat bych zařadila mezi ekvivalenty relativní.

- *трудиться как мушкетер* – *dřít jako mezek* – *work like a mule*
- *работать как зверь* – *být do práce jako d'as*
- *работать как пчёлка* – *pracovat jako včelka* – *work like a beaver*

2) relativní ekvivalenty

Ruská frazeologická jednotka obsahující *зооним* je také například *работать от петухов до петухов* a vyjadřuje velmi zdlouhavý proces práce, česky řečeno *pracovat od nevidím do nevidím*. Anglickou obdobou může být idiom *burn the midnight oil*, která poukazuje na pracování pozdě do noci při svitu olejové lampy. V češtině se jedná o ekvivalent relativní, v angličtině jde o frazeologický analog.

3) frazeologické analogy

Ruské slovní spojení *крутиться как белка в колесе* má českou obdobu *dělat na plné obrátky*, která je plně ekvivalentní s anglickou verzí *work at full blast*. Ruština

si jako zdroj pro ustálené slovní spojení *крутиться как белка в колесе* vybrala bajku «Белка» (čes. Veverka) ruského autora I. A. Krylova z roku 1883, ve které veverka běhá v otáčejícím se kole, umístěném v její kleci, avšak pohybuje se stále na jednom místě. Český i anglický frazeologismus bych typem ekvivalence zařadila mezi frazeologické analogy.

Ruský frazeologismus *мартышкин труд* vyjadřuje bezvýslednou práci a zbytečné úsilí. V češtině může být jeho obdobou frazeologismus *sisyfovská práce*. V angličtině může být tedy paralelou frazeologická jednotka *a labour of Sisyphus*. Proto bych obě ustálená spojení v češtině i angličtině zařadila mezi frazeologické analogy. Nabízí se otázka, jaký je vlastně rozdíl mezi obraty *Сизифов труд* a *мартышкин труд*? Výraz *мартышкин труд* pochází z bajky I. A. Krylova «Обезьяна» (čes. Opice) z roku 1811. Ta pojednává o kočkodanovi, který oráčovi záviděl jeho celým okolím chválenou práci. A aby kočkodan ukázal všem svoje pracovní zapálení, začal válet špalek, avšak žádné pochvaly se mu nedostalo, protože jeho práce nebyla ničím užitečná. Z daného tedy vyplývá, mezi těmito dvěma frazeologismy je velmi značný rozdíl. Zatímco sisyfovská práce je prací nedobrovolnou, která byla plněna pouze jako trest, kočkodan svou práci vykonává z vlastní hlouposti a touze po pochvale od okolí.

II. Frazeologismy s významem „lenořit“

1) blízké ekvivalenty

- *ленивый как боров – je líný jako prase*

2) relativní ekvivalenty

Relativní ekvivalenty tato skupina žádné nemá.

3) frazeologické analogy

Asi nejrozšířenějším ruským frazeologismem, který se týká vyjádření nic nedělání je *бить баклуши*. Jeho paralelou mohou být také výrazy *считать ворон* nebo *ловить мух*. Tyto frazeologismy mají českou obdobu *chytat lelky*. Angličtina je v tomto ohledu velice konzervativní a pro výrazy s tímto významem má obecný frazeologismus *twiddle one's thumbs*, v překladu „otáčet něčím palcem“. V češtině i angličtině se jedná o frazeologické analogy. Výraz *бить баклуши* má hned několik verzí svého původu:

1) Je národním výrazem spojovaným s bývalou Nižněgorodskou gubernií, ve které se vyrábělo dřevěné nádoby – lžičky, šálky aj. Odštípnuté třísky z polen, ze kterých se toto nádoby vyrábělo, se nazývaly *баклуши*. Přenesený význam tohoto frazeologismu je vysvětlován tím, že výroba těchto třísek – *баклушь* byla národem vnímána jako jednoduchá a nebylo k ní potřeba žádného zvláštního úsilí. A samotné třísky byly taktéž vnímány jako bezvýznamné a odsud pochází asociace s bezvýznamnou činností. S touto verzí se také ztotožňuje ruský jazykovědec a lexikograf V. I. Dal a mnoho dalších etymologů a etnografů.

2) Slovo *баклуша* označovalo hudební nástroj připomínající svým tvarem dřevěnou misku, na kterou se bubnovalo dřevěnými holemi.

3) Slovo *баклуша* je dialektem s významem louže a synonymem slov tříška, špalíček. Slovní spojení *бить баклуши* tedy původně označovalo tlučení holemi do kaluží.

4) V některých oblastech Ruska a Kyrgyzstánu je slovem *баклуша* Rusy a Ukrajinci označováno malé jezero.

5) Tradiční verze je v rozporu s vnitřní logikou tohoto výrazu: frazeologická synonyma s významem „lenošit“ v různých jazycích nevznikají na základě asociací s lehkou a užitečnou prací. Tento vnitřní rozpor je podložen i materiálem s dialekty nejen ruskými, ale i jiných slovanských jazyků.

Dalším frazeologismem, který z této skupiny uvedu, je ruské slovní spojení *без труда не вытащишь и рыбку из пруда*, jehož českou paralelou může být frazeologismus *bez práce nejsou koláče*. Je tedy zřejmé, že jde o nastínění situací, ve kterých bez úsilí ničeho nedosáhneme a nic nedostaneme. Co se angličtiny týče, vzhledem k danému významu má, co do počtu, mnohem více frazeologismů než čeština a ruština dohromady. Abych se však držela charakteru dané skupiny, z anglických obrátů uvedu například *a cat in gloves catches no mice* nebo *he who would catch fish must not mind getting wet*. Jak je vidět, i angličtina pro vyjádření daného významu frazeologismu velmi hojně využívá *zoonym*. Z hlediska typu ekvivalence bych český i anglický frazeologismus zařadila mezi frazeologické analogy, jelikož mají zcela odlišnou obraznost a strukturu, ale jejich význam je společný.

- *считать галок* – *chytat hejly*
- *гонять голубей* – *chytat lelky*

Skupina s frazeologickými jednotkami obsahujícími *zoonyma* je velmi obsáhlá. Z hlediska mé klasifikace jsem v první skupině s významem „pracovat“ analyzovala: 5 blízkých ekvivalentů, jeden ekvivalent relativní a dva frazeologické analogy. Do druhé skupiny s významem „lenořit“ jsem zařadila jeden ekvivalent blízký, relativní ekvivalent žádný a 6 frazeologických analogů.

2.3.5. FJ s názvy nadpřirozených sil

Další skupina seskupuje frazeologické jednotky, které obsahují příznaky nadpřirozených sil. Nejde o typické frazeologismy, tudíž je jich docela málo. Přiřadila jsem k nim 3 ruské, 2 české a 2 anglické frazeologické jednotky.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Jedním z ustálených slovních spojení je ruské *работать как черт*, má českou obdobu *být do práce jako čert*. Jak je vidět, v ruštině je verbum vyjádřeno jedním slovesem, zatímco v češtině pomocí sponového slovesa být a substantiva, avšak význam zůstává stejný. V angličtině existují pro tento idiom obě dvě verze. První možností je *work like the devil* a druhou *be a demon for work*. Totéž vyjadřuje i ustálené spojení *work like the Dickens*. Tento frazeologismus může vyvolávat spojitost se spisovatelem Charlesem Dickensem, nicméně s ním nic společného nemá. Označení *Dickens* je eufemismus, spíše něco jako afektované zaklení nebo nadávka a je možné, že vzniklo prostřednictvím slova *devilkins*. Poprvé bylo užito v Shakespearově komedii „The Merry Wives of Windsor“ (čes. Veselé paničky windsorské) v roce 1600. V češtině i angličtině bych frazeologické jednotky označila za ekvivalenty úplné, v mé klasifikaci se tedy jedná o ekvivalenty blízké.

2) relativní ekvivalenty

Frazeologickou jednotkou zařazenou do této skupiny je také anglické *make the feathers fly*. Na první pohled je zcela jasné, že se bude jednat o něco, co se běžně neděje, protože pokud idiom přeložíme doslovně, označuje „létající peří“. V britské verzi angličtiny se jedná o frazeologismus s negativním významem „provokovat někoho“ nebo „poštávat proti sobě“. Onen idiom, který jsem do práce zařadila, má význam, který

je užíván převážně v americké angličtině a jeho českou obdobou je ustálené slovní spojení *práce hraje pod rukama komu* nebo *práce kvete pod rukama komu*. V ruštině se tato frazeologická jednotka objevuje v podobě *работа так и кипит у кого в руках* nebo *работа горит в руках у кого*. Anglickou verzi bych zařadila mezi frazeologické analogy, český frazeologismus mezi ekvivalenty relativní.

3) frazeologické analogy

Frazeologické analogy se v této skupině nevyskytují.

II. Frazeologismy s významem „lenošit“

1) blízké ekvivalenty

Blízké ekvivalenty s významem „lenošit“ se nevyskytují.

2) relativní ekvivalenty

Relativní ekvivalenty daná skupina žádné nemá.

3) frazeologické analogy

Mezi daná ustálená slovní spojení bych zařadila ruský frazeologismus *бить баклуши, праздновать лентяя* nebo *лодыря гонять*, které odpovídají českým frazeologismům *koukat Pánu Bohu do oken* nebo také *krást Pánu Bohu čas*. V angličtině těmto ustáleným spojením odpovídá frazeologismus *keep St. Monday*. Obrat *праздновать лентяя* je takovou slovní hříčkou, která pochází ze začátku 17. století. Na podzim roku 1612 ruský pluk pod vedením K. Minina a D. Požarského porazil polská vojska, která se snažila ovládnout ruské území. Vůdcem Poláků byl *Струс*, který měl na mysli pouze jediné – jak alespoň sám sebe zachránit. I on byl Rusy poražen a jeho jméno se s postupem času zapomnělo, ale vznikl nový výraz, který už nesl docela jiný význam, avšak vnitřní logikou zůstal s příběhem polského vojáka spojen – *труса праздновать*. O člověku, který se něčeho velmi vyděsil, říkají: *он труса празднует*. Tato předloha je známa i ve francouzštině *faire le lundi* (rus. «праздновать понедельник»), *faire fête la Saintlundi* (rus. «праздновать святой понедельник») nebo v angličtině, jak jsem již uvedla výše, a všechny nesou stejný význam – lenošit, flákat se. V češtině i angličtině bych dané frazeologické jednotky označila za frazeologické analogy. Velmi zajímavý je také původ ustáleného spojení *лодыря гонять*, který je spjat s konkrétní osobou. Měl by jí být moskevský lékař

Christian Ivanovič Loder, který v první polovině minulého století své obézní pacienty léčil procházkami rychlým tempem ve své zahradě. Od Lodera „honícího“ své pacienty vznikl obrat *гонять лодыря*. Tento způsob léčby se prostému lidu jevil jako nicnedělání a zbytečná ztráta času.

4) bezekvivalentní frazeologismy

Ruský frazeologismus označující nepracujícího a lenivého člověka je *лодырь/олух царя небесного*. *Олух* je hovorové pojmenování pro hloupého a naivního člověka. V lidových nářečích má mnoho příbuzných slov, např. *волух, валух, валух, валяй*, které mají význam lenoch, nemotora, hlupák nebo povaleč. Všechna tato substantiva, která jsou odvozena od verba *валяться* označují i hloupého člověka, i povaleče a lenocha zároveň. Existují však i domněnky, že slovo *олух* není ryze ruské, ale přiřazují ho spíše k finštině a arabštině. Prvotním významem slova *олух* bylo lenoch, povaleč a flákač a až poté se význam rozšířil na hloupého člověka. V tehdejší Rusi bylo populární mužské jméno *Олух*, ale tím, že se toto slovo stalo *apelativem*, přestalo se v podobě jména používat. Samotné slovní spojení *олух царя небесного* je výmyslem národa, který poukazuje na blízkost mezi naivními lidmi a Bohem (carem nebeským). Podle mého názoru jde o bezekvivalentní frazeologismus, protože ani v češtině, ani v angličtině jsem žádný podobný nenašla. Všechny se zaměřují spíše na význam spojený s hloupým člověkem. V angličtině to může být *birdbrain* nebo *blockhead*. V češtině se užívá spíše jako přirovnání: *líný jako veš* nebo *líný jako valach*.

Tato skupina sice není obsáhlá, nicméně se mi mezi ekvivalenty podařilo klasifikovat jeden ekvivalent blízký, jeden ekvivalent relativní z frazeologických jednotek s významem „pracovat“, frazeologický analog ani bezekvivalentní frazeologismus skupina neobsahovala a tři frazeologické analogy a jeden bezekvivalentní frazeologismus z frazeologismů spojených s lenošením, blízký ani relativní ekvivalent skupina neobsahovala.

2.3.6. FJ se somatismy

Velmi bohatou skupinu tvoří frazeologické jednotky vztahující se k lidskému tělu. Frazeologismů s názvy částí lidského těla existuje téměř 50 ve všech třech jazycích – 18 ruských, 15 českých a 16 anglických frazeologických jednotek.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Ruská frazeologická jednotka *вкладывать душу в дело* má českou obdobu *vkładat do své práce duši* a obě dvě mají význam věnovat se něčemu naplno, s láskou a nadšením. *Put one's heart into the work* je anglickou paralelou pro tuto slovní spojení a jak je vidět, v angličtině je substantivem slovo „srdce“, zatímco v češtině a ruštině do práce vkládají „duši“. Český frazeologismus je z hlediska typu ekvivalence ekvivalentem úplným a anglický je ekvivalentem částečným, v mé klasifikaci patří tedy k blízkým ekvivalentům.

Dalším frazeologismem je *работы у кого выше головы*, jehož českou obdobou je česká frazeologická jednotka *mít práce až na hlavu*. Je zřejmé, že český frazeologismus je úplným ekvivalentem toho ruského, v mé klasifikaci jej tedy řadím mezi blízké ekvivalenty. V angličtině pro daný význam používají ustálený výraz *have a full plate*, který v překladu znamená „mít plný talíř“. Vzhledem k ruskému je tedy frazeologickým analogem.

- *работы по горло у кого* – *mít práce až po krk* – *have a full hands of work*
- *гнуть спину* – *ohnout hřbet*

2) relativní ekvivalenty

Ruskému ustálenému spojení *работа спорится у кого*, které by mohlo být doslovně přeloženo jako „práce se daří komu“ je velmi podobný český frazeologismus *práce jde od ruky komu*. Angličtina používá pro vyjádření významů spojených s úspěšně odvedenou prací (viz. *práce hraje pod rukama komu* a *práce kvete pod rukama komu*) všeobecný idiom *make the feathers fly*. Anglické ustálené spojení patří mezi frazeologické analogy, český obrat bych zařadila do ekvivalentů relativních.

Dalším frazeologismem je ruské ustálené spojení *чем больше делаешь, тем больше остаётся*, jehož českou obdobou by mohl být slovní obrat *práce roste pod rukama*. Angličtina žádný idiom s obdobným významem nemá. Co se typu ekvivalence týče, český obrat bych označila za ekvivalent relativní.

- *работать не разгибая спины* – *pracovat bez přestání* – *work without letup*

3) frazeologické analogy

Dalším ruským ustáleným spojením je *трудиться на совесть*, které nese význam velmi důkladně odvedené práce. V češtině žádný obdobný frazeologismus není. V angličtině můžeme přirovnat k idiomu *do one's best*, které doslovně znamená „udělat něco nejlépe jak umím“. Anglické ustálené spojení bych zařadila mezi frazeologické analogy.

- *хлопот полон рот* – *nevědět, kde mi hlava stojí* – *work up to the eyebrows*
- *ломать спину* – *pracovat do umdlení*
- *мозолить руки* – *pracovat jako vzteklý*

II. Frazeologismy s významem „lenošit“

1) blízké ekvivalenty

Pro vyjádření prostého nicnedělání ruština využívá frazeologického obratu *пальцем не пошевелинуть* nebo *палец о палец не ударить* mající českou obdobu *nehnout ani prstem/ palcem*. Slovní spojení *палец о палец не ударить* je původně ruské a pochází z lidové řeči, čemuž nasvědčují různé varianty v dialektu i nářečích, např.: *палец о палец не стукнуть* nebo *перст о перст не колонуть*. Je vytvořeno podle obrazného modelu, který je typický pro mnohé jazyky – *пальцем (рукой) не пошевелить (не коснуться)*. Frazeologická jednotka *пальцем не пошевелинуть* je údajně kalkem z francouzského *ne pas bouger le petit doigt* a vychází z evangelického textu o pokrytcích. V ruském jazyce se toto ustálené slovní spojení užívá od 19. století. V angličtině se pro vyjádření daného významu používá slovní spojení *not to lift a finger*. Oba frazeologismy češtiny i angličtiny jsou ekvivalenty úplnými.

- *пролежать все бока* – *válet si šunky*

2) relativní ekvivalenty

Frazeologická jednotka *бездельники всегда языком трудятся* má anglickou paralelu *the tongue of idle persons is never idle*. Těmto dvěma slovním spojením v češtině odpovídá velmi často užívaný frazeologismus *pracovat jenom hubou*. Jak je na první pohled zřejmé, angličtina a ruština používají „k práci“ „jazyk“, zatímco čeština „hubu“. Pokud bychom anglický frazeologismus přeložili doslovně, vzniklo by něco jako „jazyk flákačů se nikdy nefláká“. Český frazeologismus bych tedy zařadila mezi ekvivalenty relativní. Anglické ustálené spojení svým typem ekvivalence patří mezi frazeologické analogy.

3) frazeologické analogy

- *ковырять в носу – chodit od ničeho к ничему – to pick one's nose*

Tuto skupinu jsem tedy celkem rozdělila na čtyři ekvivalenty blízké, tři ekvivalenty relativní, čtyři frazeologické analogy ve skupině s významem „pracovat“ a na tři ekvivalenty blízké, jeden ekvivalent relativní a jeden frazeologický analog ve skupině spojené s významem „lenořit“.

2.3.7. FJ s názvy míst a zemí

Další skupina bude věnována frazeologismům, které se týkají práce a zároveň obsahují názvy míst nebo zemí. Do této skupiny jsem zařadila 2 ruské a 1 českou frazeologickou jednotku.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

První frazeologickou jednotkou je *египетская работа/ труд*, pod níž si můžeme představit velmi těžkou, vyčerpávající a úmornou dřinu. Jejím plným ekvivalentem je české ustálené spojení *egyptská práce*. Historie tohoto obratu sahá hluboko do historie. Podle Bible se v Kanaánských zemích (dnešní území Předního východu), osídlených převážně Židy, rozmohl hladomor, a tak se přemístili do sousedního Egypta. Zprvu se jim tam žilo dobře, ale postupem času začali mít egyptští faraoni strach, že by rozrůstající se národ Židů mohl povstat. Proto zavedli jistá opatření – zvýšili daně a Židy nutili dělat ty nejtěžší práce. Brzy se z Židů stali otroci. Židů ale stále přibývalo, a tak faraon přikázal, aby byli všichni narození židovští chlapci zabiti.

Netrvalo to dlouho a Židům se toto utlačování přestalo líbit, a tak se se svými modlitbami obrátili k Bohu. Ten jejich prosby vyslyšel a prostřednictvím proroka Mojžíše židovský národ z egyptského pléna osvobodil. Sousedství *египетская работа* se tak stalo apelativem a používá se jako označení pro vyčerpávající a úmornou práci. V angličtině se nejspíše vzhledem k jiné poloze země (a tudíž neznalosti) žádný podobný frazeologismus neužívá. Českou frazeologickou jednotku bych zařadila mezi ekvivalenty úplné, v dané klasifikaci tedy mezi ekvivalenty blízké.

2) relativní ekvivalenty

Relativní ekvivalenty se v dané skupině nevyskytují.

3) frazeologické analogy

Druhým frazeologismem, který jsem do této skupiny zařadila, je ruský výraz *работать на всю ивановскую*. Jedná se spíše o význam přenesený, ale etymologie místa *ивановская* o daném napoví víc. Českou obdobou tohoto výrazu je *dělat o sto šest*, což znamená nezastavit se, pracovat neustále a s veškerým možným vynaloženým úsilím. Výraz *на всю ивановскую* je ryze ruský pocházející ze 17. století a je spojen s pojmenováním náměstí v moskevském Kremlu – *Ивановская площадь*, které dostalo název podle zvonice Ivana Velikého, nacházelo se na něm mnoho státních institucí a na kterém se scházeli lidé z celého města, aby se dozvěděli zprávy z města nahlas čtené přes celé náměstí. Etymologie tohoto výrazu nasvědčuje tomu, že se původně užíval především se slovesy vyjadřujícími zvuk nebo řeč. Postupně se význam začal přenášet a došlo tak k rozšíření významu a v 18. a 19. století už se výraz užíval v souvislosti vyjádření intenzity nebo rychlosti, čímž si vlastně s původním významem protiřečí. Anglické ustálené spojení vyjadřující podobnou činnost jsem nedohledala. Česká frazeologická jednotka je jasným frazeologickým analogem.

Daná skupina je velmi malá, čítá pouze tři frazeologické jednotky. Z hlediska typu ekvivalence jsem ji tedy klasifikovala na jeden ekvivalent blízký a jeden frazeologický analog. Relativní ekvivalent tato skupina neobsahuje.

2.3.8. FJ s názvy pracovních nástrojů

Následující skupina seskupuje frazeologismy s technickými pojmy, názvy nářadí, nástrojů a pomocných zařízení. Frazeologická spojení s uvedeným charakterem

se objevují převážně v angličtině. Do této skupiny jsem zařadila 8 ruských, 9 českých a 11 anglických frazeologických jednotek.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Jedním z nich je ruský frazeologismus *работать на всю катушку*, který má několik verzí svého původu. První verzí je skutečnost, že obrat pochází z období Velké vlastenecké války v Rusku a užívali ho především radisté (lidé obsluhující rádiové stanice). Druhou verzí je ryze ruský původ existující od 20. století v řeči rybářů, kteří odmotávali vlasec z cívky. Třetí poukazuje na to, že se jednalo o výraz odvozený od tvaru regulátoru hladiny hlasitosti u rádia, který připomínal cívku. Jeho českou obdobou je ustálené slovní spojení *dělat na plné obrátky*. V angličtině se vyskytuje obrat *work on full blast*, který doslovně odpovídá výrazu českému. Existuje také anglický výraz *spark on all cylinders*, který se užívá pro popis činnosti spalovacího motoru, nikoli pro činnost člověka a znamená „dělat na plný výkon“. Uvedené frazeologismy vztahující se k práci na plné obrátky jsou z hlediska typu ekvivalence v češtině i angličtině ekvivalenty úplnými, v mé klasifikaci tedy ekvivalenty blízkými.

Další uvedené frazeologické jednotky představují nepřetržitou, jednotvárnou a přesně odvedenou práci. Jedná se o ekvivalenty úplné v češtině i angličtině. V ruštině se pro vyjádření daného významu užívají ustálená spojení jako např. *работать как робот*, *работать как автомат*, nebo *работать как заведённая машина*. Slovo *заведённая* podle mého názoru rozšiřuje subjekt, aby zdůraznilo provoz stroje tím, že funguje nepřetržitě. Každý z těchto uvedených frazeologismů v ruštině má svoji obdobu v češtině: *pracovat jako robot*, *pracovat jako automat* nebo *pracovat jako stroj*. Angličtina pro všechna tato ustálená spojení v ruštině i češtině používá jednotný frazeologický obrat, který je pro ně nadřazeným pojmem: *work like a machine*. Jako samostatné ustálené spojení uvádím ruské *работать как часы*, které by měly být spolehlivé, přesné a měly by fungovat pořád. Českou paralelou je *pracovat jako hodinky* a anglickou *his work goes like a clock*, které vyjadřuje naprosto totéž, avšak opisným tvarem. Všechny frazeologické jednotky v češtině i angličtině bych zařadila mezi ekvivalenty úplné, v dané klasifikaci tedy ekvivalenty blízké.

2) relativní ekvivalenty

Dalším ustáleným spojením je ruské *работать на всю железку* a jeho česká obdoba *dělat ze všech sil*. Frazeologismus *работать на всю железку* je spjatý s obdobím Velké vlastenecké války v Rusku, kdy jej ve své řeči používali hlavně řidiči. Pro dosažení nejvyšší rychlosti automobilu bylo potřeba mít v autě instalovaný akceleračtor (regulátor rychlosti) vyrobený z kovu a důležité bylo, aby byl nastaven do mezní polohy, tzv. *на всю железку*. V angličtině se pro vyjádření daného významu používá slovní obrat *work giving it one's best shot*. Český frazeologismus bych zařadila mezi ekvivalenty relativní, anglický obrat mezi frazeologické analogy.

Ruský frazeologismus *тянуть лямку* označuje těžkou, jednotvárnou, nezáživnou a dlouho se vlekoucí práci. Jeho českou paralelou je frazeologická jednotka *táhnout/tlačit káru*. Daný výraz *тянуть лямку* pochází z řeči burlaků (tahači lodí nebo vorů proti proudu řeky) na ruských splavných řekách. Dolů se lodě pohybovaly po proudu a v případě potřeby dostat je nahoru, proti proudu, se využívalo koní nebo burlaků. Zvlášť intenzivně se lodní doprava rozvinula v 19. století na řece Volze. Majitel lodí nebo nákladního člunu si na dolním toku řeky Volhy najímal družstvo burlaků (deset, dvacet i víc lidí), kteří proti proudu řeky lodě tahali pomocí lana. Lano bylo připevněno za stěžeň nebo speciálně umístěnou tyč. Burlaci si popruhy připevněné k lanu přehazovali přes ramena a táhli za sebou loď nebo člun chůzí po břehu nebo v mělké vodě. Slovo *лямка* tedy označuje široký popruh vyrobený z kůže nebo jiného pevného materiálu, který se přehazoval přes rameno, aby člověk mohl táhnout nebo nést těžká břemena. V angličtině se pro vyjádření významu „pachtění se, lopotění se s něčím“ užívá výraz *peg away at something*. Všechny uvedené české a anglické frazeologismy bych zařadila mezi ekvivalenty relativní.

Poslední frazeologismem zařazeným do této skupiny je ruská frazeologická jednotka *носить воду решетом* vyjadřující zbytečnou a bezvýslednou práci a mající ironický nádech, jelikož konatel děje si je plně vědom toho, co dělá. Českou obdobou je ustálené spojení *nabírat vodu sítem* a anglickou *drop a bucket into an empty well*, doslovně „házet vědro do prázdné studny“. Vzhledem k tomu, že v ruštině je predikát vyjádřen verbem „nosit“ a v češtině „nabírat“, přiřadila bych český frazeologismus k ekvivalentům relativním. Anglický obrat patří mezi frazeologické analogy.

3) frazeologické analogy

Frazeologické analogy se v této skupině neobjevily.

Následující skupinu frazeologismů, které se nějakým způsobem váží k technice a technickým pojmům, jsem klasifikovala na 5 ekvivalentů blízkých, tři relativní ekvivalenty a žádný frazeologický analog.

2.3.9. FJ s názvy potravin

Daná skupina obsahuje frazeologické jednotky, které obsahují názvy potravin nebo hotových produktů. Jde o nepočetnou skupinu, seskupující 3 ruské, 4 české a 4 anglické frazeologické jednotky.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Ruský frazeologismus *работа идёт как по маслу* má českou paralelu *práce jde jako po másle komu*. Obě mají význam snadného průběhu práce bez jakýchkoli potíží nebo komplikací. Jak je již odedávna známo, veškerá másla a oleje jsou kluzké, a tak se používají pro snížení tření mezi dvěma předměty. A právě odsud pochází přenesený význam tohoto frazeologismu. Anglickou obdobou je ustálený obrat *work is going like a well-oiled machine*. Jak je vidět, v angličtině spojili záměr i cíl do jednoho obratu. Doslovný překlad tohoto frazeologismu je „práce jde jako dobře promazaný stroj“. Česká frazeologická jednotka patří mezi ekvivalenty úplné, anglická mezi ekvivalenty částečné.

- *есть хлеб не даром* – *vydělavat si na svůj chléb*

2) relativní ekvivalenty

Dalším frazeologismem této skupiny, který uvedu, je české velmi známé ustálené slovní spojení *bez práce nejsou koláče*, kterému v ruštině odpovídá slovní obrat *без труда нет плода* a pokud zůstaneme u tematiky frazeologismů s názvy potravin, anglickou paralelou může být obrat *he that will eat the kernel must crack the nut*, doslovně „kdo chce jíst jádro, musí nejdříve rozbít ořech“. Všechny tři frazeologické jednotky mají společný význam – bez úsilí ničeho nedosáhneme, avšak každý je vyjádřen

jinou formou. Anglické ustálené spojení bych zařadila mezi frazeologické analogy, české mezi ekvivalenty relativní.

3) frazeologické analogy

Jedním z těchto frazeologismů je ruské *печь как блины что*, které nejčastěji označuje rychlou práci a výrobu ve velkém množství. *Блины* jsou národním ruským pokrmem, který měl rituální význam: bylo povinné je podávat na svatbách a na pohřebních hostinách. Jejich příprava je velmi jednoduchá. Pečou se zhruba 2 – 3 minuty, a tak bylo za vcelku krátkou dobu možné připravit velké množství této pochoutky. V angličtině mají daný význam také spojený s obdobou ruských blinů – s palačinkami: *do something like a hotcakes*. Českou paralelou uvedených frazeologismů je *dělat co jako na běžícím pásu*. Znamená v podstatě totéž, ale vnitřní strukturou se od ruského a anglického obratu, jak je vidno, liší. Anglickou verzi frazeologismu bych zařadila mezi ekvivalenty relativní a český obrat patří do frazeologických analogů.

II. Frazeologismy s významem „lenošit“

1) blízké ekvivalenty

Blízké ekvivalenty skupina nemá.

2) relativní ekvivalenty

Česká frazeologická jednotka *sedět jako buchta* označuje člověka, který než aby něco udělal, tak jen sedí a zahálí. Jeho obdobou může být ruské ustálené spojení *сидеть как квашня*. Výraz *квашня* v ruském jazyce je pojmenováním pro dřevěnou díži na těsto, ale má také přenesený význam, který označuje velmi tlustého člověka. Ruský frazeologismus tedy ani jedním ze svých významů tomu českému úplně neodpovídá a jedná se tak o ekvivalent relativní. V angličtině jsem žádný obdobný frazeologismus nenašla.

3) frazeologické analogy

Frazeologické analogy se v této skupině nevyskytují.

Skupinu frazeologických jednotek obsahujících názvy potravin jsem klasifikovala na dva ekvivalenty blízké, jeden ekvivalent relativní a jeden frazeologický analog spojené s významem „pracovat“. Druhou skupinu spojenou s významem „lenošit“ jsem

klasifikovala na jeden ekvivalent relativní. Blízký ekvivalent ani frazeologický analog se v této skupině nevyskytují.

2.3.10. FJ s názvy částí oblečení

Tato skupina seskupuje frazeologické jednotky ruštiny, češtiny a angličtiny, do kterých jsou nějakým způsobem zakomponovány části oblečení. Tato skupina obsahuje 2 ruské, 2 české a 3 anglické frazeologismy. Oba české a oba ruské obsahují stejnou část oblečení – rukávy a jsou si tak vzájemnými protiklady.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Ruská frazeologická jednotka *работать засучив рукава* vyjadřuje práci, které se její konatel nebojí a plní ji s plným nasazením a odhodláním. Původ tohoto frazeologismu sahá až do starověké Rusi, kdy lidé nosili oblečení s dlouhými rukávy po kolena, někdy až na zem. Proto mohli pracovat teprve tehdy, až si rukávy vykasali. Českou obdobou tohoto frazeologismu je *pracovat s vyhrnutými rukávy* a angličtina používá ustálený obrat *roll up one's sleeves and set to work*, který označuje děj ve dvou etapách: nejprve si člověk vyhrne rukávy a poté se pustí do práce, avšak předaný význam zůstává stejný. Český i anglický frazeologismus bych zařadila mezi ekvivalenty úplné, v mé klasifikaci tedy mezi ekvivalenty blízké.

2) relativní ekvivalenty

Relativní ekvivalenty tato skupina neobsahuje.

3) frazeologické analogy

Ustálené slovní spojení *работать спустя рукава* naopak vyjadřuje práci ledabylou a odfláknutou. Českou obdobou by mohl být ustálený obrat *hladit práci*. V angličtině se pro ledabylé pracování užívá výraz *to slack one's work*. Všechny tyto frazeologismy předávají stejný význam, avšak jsou jinak skladebně řešené. Všechny výše uvedené frazeologické jednotky v češtině a angličtině bych zařadila mezi frazeologické analogy.

Danou skupinu jsem klasifikovala na jeden ekvivalent blízký a jeden frazeologický analog. Relativní ekvivalent se v této skupině neobjevil.

2.3.11. FJ s časovými intervaly

Do této skupiny patří frazeologické jednotky, které nějakým způsobem vyjadřují čas. Jedná se především o frazeologismy vyjadřující dlouho se vlekoucí práci. Zařadila jsem mezi ně 3 ruské, 3 české a 2 anglické frazeologické jednotky.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Jedním z nich je ustálené slovní spojení *работать от зари до зари*, jeho českou obdobou je obrat *pracovat od slunka do slunka*. Tyto dva frazeologismy přesně neurčují, zda se jedná o časový úsek od ranního východu slunce do jeho večerního západu (12 hodin), nebo jestli jde o dobu mezi ranním východem slunce a východem slunce další ráno (24 hodin). Pro první případ existuje v angličtině idiom *work from sunrise till sunset*, který přesně vymezuje časový úsek „od východu do západu slunce“. Pro druhou možnost je anglickou obdobou obrat *work morning, noon and night*. Český frazeologismus je ekvivalentem úplným, v mé klasifikaci tedy ekvivalentem blízkým. Anglické frazeologismy bych zařadila mezi relativní ekvivalenty.

Dalším frazeologismem je ruské ustálené spojení *работать от темна до темна*, jehož českou paralelou je frazeologismus *pracovat od rána do večera*. Anglickou obdobou lze nazvat již zmíněný idiom *work from sunrise till sunset*. V obou jazycích se jedná o částečné ekvivalenty, v mé klasifikaci je tedy řadím mezi ekvivalenty blízké.

2) relativní ekvivalenty

- *работать от немыхов до немыхов* – *pracovat od nevidím do nevidím*

3) frazeologické analogy

Frazeologické analogy daná skupina neobsahuje.

Frazeologické jednotky spojené s vyjádřením času a časových úseků jsem klasifikovala na dva ekvivalenty blízké a jeden relativní ekvivalent. Frazeologický analog tato skupina nemá.

2.3.12. FJ se slovesy smyslového vnímání

Tato skupina seskupuje frazeologické jednotky, které obsahují slovesa smyslového vnímání, jako jsou např. slyšet, vidět, cítit aj. Do této skupiny jsem zařadila pouze 3 odpovídající ruské frazeologické jednotky.

I. Frazeologismy s významem „pracovat“

1) blízké ekvivalenty

Skupina blízké ekvivalenty neobsahuje.

2) relativní ekvivalenty

Relativní ekvivalenty se v této skupině neobjevily.

3) frazeologické analogy

Patří mezi ně ruský frazeologismus *света белого не видеть*. Původ tohoto slovního spojení jistě stojí za zmínku. Ve výrazu *белый свет* je do jisté míry zachován původní význam „jasné denní světlo“ a ještě v 17. století se tento výraz mohl užívat v přímém významu. V jednom ze sibiřských dokumentů z roku 1673 se dočteme: „Přišel krutý mráz a velká temnota a my jsme neviděli žádné světlo.“ Slovní obrat, který vznikl na základě tohoto přímého významu, je vnitřně rozdvojen. Ze strany jedné člověk nevidí *белого света* označujícího „světly den“ kvůli těžké a intenzivní práci. Ze strany druhé, v ruském folklóru se říká, že toto „bílé světlo“ není milé kvůli velké bolesti, nemoci nebo duševním prožitkům. Tato rozdvojenost se odráží i v současném užívání frazeologismu. K významu ruského frazeologismu, který se vztahuje k úmorné práci, existuje obdobné české ustálené spojení *nevědět, kam dřív skočit*. Angličtina používá frazeologický obrat *be snowed under work*, doslovně „být zasněžený prací“. Frazeologické jednotky češtiny i angličtiny bych zařadila mezi frazeologické analogy, protože oba vyjadřují ten samý smysl, jen je v každém jazyce vyjádřen pomocí jiných slov.

II. Frazeologismy s významem „lenořit“

1) blízké ekvivalenty

Blízké ekvivalenty v této skupině nebyly nalezeny.

2) relativní ekvivalenty

Relativní ekvivalenty se v dané skupině nevyskytují.

3) frazeologické analogy

Ruská frazeologická jednotka *смотреть по сторонам* vyjadřuje mrhání času kvůli zbytečností, než aby se člověk věnoval něčemu opravdu užitečnému. Má obdobný význam jako český ustálený obrat *nemít co na práci* nebo anglický *have nothing to do*. Český i anglický frazeologismus jsou vzhledem k tomu ruskému frazeologickými analogy.

Dalším frazeologismem, který jsem do této skupiny zařadila je ruské *он лентяй, каких свет не видал*. Výraz *каких свет не видал* je velmi bohatý svým významem. Může označovat něco: ojedinělého, výjimečného, nevidaného, neslýchaného, neuvěřitelného, bezprecedentního, mimořádného, fenomenálního, nemajícího žádnou konkurenci nebo něco nemožného to vůbec popsat. Do češtiny by šlo toto ustálené slovní spojení přeložit následovně: „je to takový lenoch, že to svět neviděl“, nicméně uvedené není frazeologismem. Podobný význam má ustálené spojení *leností až smrdí*. V angličtině používají ustálené obraty *the biggest on earth* nebo *like you've never seen* pro vyjádření něčeho neobvyklého, avšak ve spojení s nic nedělajícím člověkem jsem žádnou frazeologickou jednotku nedohledala. Českou frazeologickou jednotku bych zařadila mezi frazeologické analogy.

Skupinu frazeologických jednotek se slovesy smyslového vnímání jsem klasifikovala pouze na jeden frazeologický analog ve skupině s významem „pracovat“ a tři frazeologické analogy ve skupině s významem „lenošit“. Blízké ekvivalenty a relativní ekvivalenty se ani v jedné skupině frazeologických jednotek neobjevují.

V této části rozdělených frazeologických jednotek podle obrazného základu jsem pracovala s více než dvěma sty ruských, českých a anglických frazeologismů. Ruský jazyk zastupovalo celkem 76, češtinu 64 a angličtinu 61 frazeologických jednotek. Skupinu s významem „pracovat“ celkem tvořilo 54 ekvivalentů. Daná skupina jasně převyšuje skupinu druhou, spojenou s významem „lenošit“, která čítala pouhých 19 ekvivalentů a 1 frazeologismus bezekvivalentní. Největší zastoupení měla skupina frazeologických jednotek se *somatismy*, dalšími nejpočetnějšími skupinami byly frazeologické jednotky obsahující *zoonyma* a frazeologismy nějakým způsobem spojené s technikou. Nejvíce blízkých ekvivalentů s významem „pracovat“ obsahovala skupina

frazeologických jednotek se *zoonymy* a skupina s názvy pracovních nástrojů. Nejpočetnější skupinou s relativními ekvivalenty spojenými s významem „pracovat“ byla skupina frazeologických jednotek s pojmenováními pro pracující osoby podle jejich činnosti nebo profese. Nejvyšší počet frazeologických analogů spojených s významem „lenošit“ jsem analyzovala ve skupině frazeologických jednotek se *zoonymy*. Je to také nejpočetnější skupina co do frazeologismů spojených s „lenošním“ vůbec. Ostatní čítají od jedné do maximálně tří frazeologických jednotek. Bezekvivalentní frazeologismus se v celé mé analýze objevil pouze jeden, a ten byl zařazen do skupiny frazeologických jednotek s názvy nadpřirozených sil a byl spojen s významem „lenošit. Jak je možné vidět, velké množství ruských frazeologických jednotek má biblický nebo mytologický původ. Poměrně velké množství frazeologismů vychází z národních bajek a některá ustálená spojení se váží k dávné historii Ruska. Co se týče typu ekvivalence, ruština obsahuje pouze jeden bezekvivalentní frazeologismus, což je nejspíš spojeno s tím, že frazeologismy s významem „pracovat“ a „lenošit“ jsou rozšířené v každém jazyce a tím pádem existuje malé množství frazeologických jednotek, pro které by v ostatních jazycích neexistoval nějaký obdobný výraz. Ruština s češtinou jsou si díky svému slovanskému původu velmi blízké, a tak je vcelku pochopitelné, že společně vytvořily poměrně velké množství úplných nebo částečných frazeologismů. Angličtina v mnohých případech s ruštinou i s češtinou shoduje, ačkoli se nejedná o jazyk slovanský, ale germánský. Početná ale byla také skupina frazeologických analogů v češtině i v angličtině.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce pojednává o práci a lenošení v ruském, českém a anglickém frazeologickém obrazu světa. Cílem práce bylo roztrždit a analyzovat vyhledané frazeologické jednotky s významem „práce“ a „lenošení“ v ruském, českém a anglickém jazyce podle předem zvolených kritérií. Pro mou práci se mi podařilo celkem nashromáždit přes 500 frazeologických jednotek, z toho je 167 ustálených spojení ruských, 163 českých a 173 anglických. Získané frazeologické jednotky jsem nejdříve rozdělovala do skupin podle jejich sémantiky a poté jsem s vybranými frazeologickými jednotkami pracovala dál, a to při rozdělování z hlediska obrazného základu. Pro splnění tohoto cíle jsem se musela nejdříve seznámit s naukou, která se zabývá ustálenými slovními spojeními - *frazeologií*, a pro další práci pro mě bylo nezbytné seznámit se s pojmem *jazykový obraz světa*.

Diplomovou práci jsem rozdělila na dvě hlavní části, kterými jsou část teoretická a na ni navazující praktická část. Teoretickou část tvoří dvě hlavní kapitoly. První se věnuje *frazeologii* a druhá pojednává o *jazykovém obrazu světa*. Kapitola o frazeologii je dále rozdělena na tři podkapitoly. V první podkapitole uvádím historii studia frazeologismů, v další se věnuji základním vlastnostem frazeologické jednotky a v poslední se zabývám základní klasifikací frazeologismů, které jsou dále rozděleny podle jistých kritérií. Frazeologické jednotky jsem klasifikovala zaprvé podle jejich původu, poté podle typu jejich ekvivalence a nakonec jsem uvedla klasifikaci podle významného ruského lingvisty V. V. Vinogradova. V této části jsem pracovala převážně s odbornými publikacemi a příručkami, jako jsou například: V. Mokienko, L. Stěpanova: *Ruská frazeologie pro Čechy*; J. Filipec, F. Čermák: *Česká lexikologie*; A. И. Молотков: *Основы фразеологии русского языка*; Н. М. Шанский: *Фразеология современного русского языка*; Н. Д. Фомина, М. А. Бакина: *Фразеология современного русского языка. Учебное пособие*. nebo В. Н. Телия: *Что такое фразеология*. V druhé kapitole se věnuji pojmu *jazykový obraz světa*. Kapitola je rozdělena na 5 podkapitol, které se k *jazykovému obrazu světa* vztahují z různých aspektů. V první podkapitole jsem uvedla historii termínu *jazykový obraz světa* a v další jsem se věnovala definici pojmu *jazykový obraz světa*. Ve třetí podkapitole jsem se zabývala vlastnostmi *jazykového obrazu světa*. Následující podkapitola se věnovala přirozené slovní zásobě a poslední podkapitola popisuje *antropocentrismus*, který je hlavním principem jazykového obrazu

světa. V této části práce mi byly oporou publikace autorky Ireny Vaňkové a ruské autorky V. A. Maslovové.

Praktická část sestává ze tří kapitol. První z nich je věnována etymologii ruských substantiv работа, труд a лень a českých substantiv práce a lenost. Další dvě kapitoly už se věnují mé analýze shromážděných frazeologických jednotek. Zdroji pro veškeré frazeologické jednotky mi posloužilo poměrně velké množství frazeologických a idiomatických slovníků v různých jazykových kombinacích. Pracovala jsem se slovníky: rusko-českým, česko-ruským, česko-rusko-slovenským, česko-anglickým, anglicko-českým, anglicko-ruským, ale také anglicko-slovenským. Druhá kapitola praktické části se věnuje frazeologickým jednotkám z hlediska jejich významu. Shromážděné frazeologické jednotky v ruštině, češtině a angličtině, kterých bylo více než 500, jsem nejprve rozdělila do dvou hlavních skupin. Jedna se týkala práce a tvořilo ji bezmála 300 frazeologických jednotek, a druhá seskupovala frazeologismy týkající se lenošení a bylo jich zhruba 200. Skupinu týkající se práce jsem dále rozdělila na šest podskupin a druhou skupinu týkající se lenošení tvoří čtyři podskupiny. Pro významovou klasifikaci jsem tedy celkem vytvořila 10 podskupin. Pro příklad uvedu některé z nich: *pracovat těžce, do vysílení*, která seskupuje frazeologické jednotky vyjadřující těžkou a vyčerpávající práci; *pracovat dlouho* obsahující frazeologismy vyjadřující dlouho trvající práci nebo *pracovat ledabyle*, do které patří frazeologické jednotky s vyjádřením lajdácky odvedené práce. Frazeologické jednotky spojené s prací tvořily tři pětiny vyhledaných frazeologismů a jasně převyšovaly počet frazeologických jednotek spojených s nicneděláním a lenošním, které tvořily zbylé dvě pětiny. Třetí kapitola praktické části se věnuje frazeologickým jednotkám z hlediska jejich obrazného základu. Celkem jsem pracovala s bezmála 210 frazeologickými jednotkami, které mě nějakým způsobem zaujaly, a hledala jsem v nich komponenty potřebné pro rozdělení podle obrazného základu. Vzhledem k tomuto velkému množství shromážděných frazeologických jednotek jsem je mohla rozdělit na celkem 12 skupin, z nichž každá seskupuje frazeologické jednotky ruské, české a anglické. Pro příklad uvedu některé skupiny: *frazeologické jednotky se somatismy, frazeologické jednotky se zoonymy* nebo *frazeologické jednotky s názvy potravin*. Uvnitř každé skupiny jsem frazeologické jednotky analyzovala z hlediska typu jejich ekvivalence na ekvivalenty úplné, částečné, relativní, frazeologické analogy a bezekvivalentní frazeologismy. Jelikož úplné a částečné ekvivalenty jsou si velmi blízké, vytvořila jsem pro ně zvláštní skupinu s názvem blízké ekvivalenty. Při své analýze jsem téměř vždy vycházela z ruských

frazeologických jednotek a na zařazení do skupin ekvivalentů měla vliv především česká frazeologická jednotka vzhledem k té ruské. U zajímavých příkladů jsem uvedla etymologii některých frazeologismů, ať už ruských, českých nebo anglických. Ruskou etymologii jsem čerpala převážně z příručky autorů А. К. Бирих; В. М. Мокиенко; Л. И. Степанова: Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. Etymologii českých a anglických ustálených slovních spojení jsem dohledávala převážně v internetových zdrojích. Co se týče závěrů druhé části mé analýzy, tak mohu říct, že tak, jak jsem očekávala, ruština s češtinou jsou si díky svému slovanskému původu velmi blízké, a tak je vcelku pochopitelné, že společně vytvořily poměrně velké množství blízkých frazeologismů. Byla jsem docela překvapena, že se angličtina v mnohých případech s ruštinou shoduje, ačkoli se nejedná o jazyk slovanský, ale řadí se mezi jazyky germánské. Početná byla ale také skupina frazeologických analogů, která je charakteristická tím, že seskupuje frazeologické jednotky se stejným významem, avšak s jinou vnitřní strukturou. Z daných analýz sesbíraného a roztríděného materiálu tedy vyplývá, že čeština s ruštinou si budou vždy blíže než s jakýmkoli západoevropským jazykem. Avšak několik jazykových situací mě přesvědčilo o tom, že ne vždy tomu tak musí být. Zároveň je nyní jasné, že práce je pro lidstvo mnohem více diskutabilním tématem, jelikož frazeologické jednotky týkající se práce jasně převyšují počet frazeologických jednotek týkajících se lenošení. Pokud bychom se tedy na danou analýzu dívali z pohledu jazykového obrazu světa, můžeme tvrdit, že právě kvůli velkému množství blízkých ekvivalentů, relativních ekvivalentů nebo frazeologických analogů jsou si dané jazyky velmi blízké, neboť národ má na práci nebo lenošení stejný nebo přinejmenším podobný pohled. Bezekvivalentní frazeologismy svědčí o tom, že každý národ, a tím pádem i jeho jazyk, může také mít svá specifika.

Téma mé diplomové práce bylo velice inspirativní a obohacující. Dozvěděla jsem se celou řadu nových informací nejen po stránce lingvistické, ale velmi zajímavé a přínosné pro mě bylo zkoumání etymologie frazeologismů. Z velké části jsem byla nucena pracovat s ruskými a anglickými zdroji, což mi značně pomohlo rozšířit mou slovní zásobu. Kromě jiného jsem se zdokonalila ve hledání v cizojazyčných slovnících, ale také v práci se shromážděným materiálem a jeho utříděním pro další práci.

РЕЗЮМЕ

Предлагаемая дипломная работа посвящена труду и безделью в русской, чешской и английской фразеологической картине мира. Целью настоящей работы является, главным образом, анализ и классификация собранного материала, точнее фразеологических единиц, касающихся труда и безделья, в русском, чешском и английском языках. Причиной выбора данной темы стало моё изучение в вузе не только русского, но также английского языка и я хотела исследовать данные языки с другой точки зрения, с точки зрения *фразеологии* и *языковой картины мира*.

Важнейшей целью настоящей дипломной работы являлся сбор, анализ и классификация фразеологических единиц, касающихся труда и безделья, в русском, чешском и английском языках. Данные единицы я потом должна была классифицировать, во-первых, по их значению, а во-вторых, с точки зрения *языковой картины мира*. Чтобы я могла работать с собранным материалом, сначала я должна была ознакомиться с разделом теоретической лингвистики, изучающего устойчивые речевые обороты и выражения, который называется *фразеология*, и с понятием *языковая картина мира*.

Настоящая работа состоит из двух основных частей: теоретической и практической. Для теоретической части я пользовалась полезными для меня работами учёных в данной области. Прежде всего, мне очень помогли публикации и чешских, и русских авторов: В. Мокиенко и Л. Степановой, Й. Филипеца и Ф. Чермака, И. Молоткова, Н. Шанского или В. Телии. Для практической части, я пользовалась прежде всего большим количеством фразеологических словарей на разных языках, к примеру чешско-русским, русско-чешским, русско-чешско-словацким, чешско-английским, английско-чешским, английско-русским, но также английско-словацким словарями. Мне также нужно было прибегнуть к Словарю русской фразеологии. Историко-этимологический справочник А. К. Бириха; В. М. Мокиенко и Л. И. Степановой.

Теоретическую часть можно разделить на две основные главы. Первая глава состоит из трёх частей. В первой главе я сначала излагаю, что такое *фразеология* и какая её цель. *Фразеология* является самостоятельной дисциплиной, которая изучает устойчивые речевые обороты и выражения. Существует много определений для данной дисциплины, но самые краткие приведены в научных

публикациях Н. Д. Фоминой и М. А. Бакиной, Л. Степановой или Н. М. Шанского. Первая часть посвящена истории изучения фразеологизмов. Фразеология как самостоятельная наука началась развиваться во второй половине XX века и её основателем считают швейцарского лингвиста Шарля Балли. Данные по истории фразеологии в России можно заметить уже в научных публикациях М. В. Ломоносова, но возникновение фразеологии в качестве самостоятельной дисциплины связано с 1940-ми годами и с именем В. В. Виноградова. Во второй половине XX века чешской фразеологией занимался чешский языковед Франтишек Чермак. Очень важно подчеркнуть, что для изучения фразеологизмов необходимо знать историю данной страны и хорошо владеть языком. Именно с историей, реалиями и образом жизни данной страны связано разделение фразеологии на *натуральную* и *конвенциональную*. Данная классификация разработана профессором С. Скорупкой. Следующая часть рассматривает основные признаки фразеологической единицы. В данной части описана специфика фразеологических единиц, чтобы возможно было отличить их от других языковых единиц, конкретно от слов и свободных словосочетаний, которые не являются фразеологическими единицами. Самыми важными признаками фразеологической единицы являются *устойчивость*, *воспроизводимость*, *экспрессивность* и *семантическая целостность*. *Устойчивость* является необходимым качеством фразеологической единицы, так как именно она делает единицу консервативной во времени и в пространстве. *Воспроизводимость* обозначает регулярную повторяемость единицы в речи. *Экспрессивность* представляет собой признак с характеризующей и усиливающей функциями. Она может оценивать субъекты, объекты и явления и данную оценку может усиливать. *Семантическая целостность* позволяет фразеологизму быть эквивалентом слову. Третья часть первой главы посвящена основным типам фразеологизмов и их классификациям. Во первых, я привела классификацию фразеологических единиц по их происхождению. Фразеологические единицы по их происхождению можно разделить на две основные группы: *на исконно русские фразеологические обороты* и *заимствованные фразеологические единицы*. По публикации Н. М. Шанского можно классификацию расширить на *фразеологические кальки* и *фразеологические полукальки*. Следующей классификацией является классификация фразеологических единиц по типу эквивалентности. Данная классификация является для меня самой важной, так как моя работа основана на сопоставлении

русских, чешских и английских фразеологических единиц. Настоящая классификация выделяет пять основных групп фразеологических эквивалентов:

1) *Полные эквиваленты* – это фразеологические единицы, существующие в двух или более языках, у которых тождественная структура, образная основа и переносное значение.

2) *Частичные эквиваленты* – это фразеологические единицы, семантически и по внутренней форме тождественны, но отличающиеся друг от друга по нижеприведённым показателям: иная структура, сочетаемость, синонимичные компоненты, иная степень употребляемости или разницы, вытекающие из грамматической системы языка.

3) *Относительные эквиваленты* - это фразеологические единицы с частичной заменой образности при тождестве семантики. Образы этих фразеологизмов отличаются, но они сопоставимы.

4) *Фразеологические аналоги* - это фразеологические единицы, которые имеют различную образность, структуру, но общее значение и стилистическую тональность.

5) *Безэквивалентные фразеологизмы* – это так называемые «собственно национальные фразеологизмы» или специфические фразеологические обороты, которые связаны с конкретным языком и их невозможно вырвать из контекста.

Последней классификацией, которую я в теоретической части привела, является классификация фразеологических единиц В. В. Виноградова. Она основана на разной степени семантической слитности их компонентов. Фразеологические единицы В. В. Виноградов классифицировал на три основные типа: *фразеологические сращения*, *фразеологические единицы* и *фразеологические сочетания*.

Вторая глава теоретической части посвящена понятию *языковая картина мира*. Данная глава состоит из пяти частей. В первой части я привела историю этого понятия. В первый раз было понятие *языковая картина мира* произнесено во первой половине XIX века германским филологом В. Гумбольдтом, но его распространение произошло лишь в XX веке в *когнитивной лингвистике*

и лингвокультурологии. Очень часто использованным стало это понятие в польском языкознании и оно стало центральным понятием *когнитивной лингвистики*. Польские языковеды говорят об языковой картине мира как о «концептуализации мира, содержащейся в языке», а русские учёные её называют «наивной картиной мира, отраженной в языке». Польское языкознание значительно повлияло на *когнитивизм* в Америке, с которым связаны имена Д. Лакоффа и М. Джонсона. Очень важно при сопоставлении языковых картин мира принимать во внимание не только их отличия друг от друга, но также их универсальность. В следующей части я описала понятие *языковая картина мира*. Существует несколько формулировок данного понятия с разных точек зрения. По-моему мнению, самым простым, самым понятным и самым точным является определение польского лингвиста Й. Бартминьского, который языковую картину мира называет интерпретацией фактов, хранящихся в языке, которую можно воспринимать в качестве мнений о мире. Данные мнения могут быть устойчивыми или в том же самом языке, в его грамматических формах, в словарях, в закреплённых текстах (напр. в пословицах), или они могут быть только частями языковых форм или текстов. Третья часть второй главы посвящена свойствам *языковой картины мира*. К ним можно отнести *гетерогенность*, *динамичность*, *селективность*, *аксиологичность*, *интегральность* и *контекстуальность* или *трансцендентность*. *Гетерогенность* обозначает тот факт, что *языковая картина мира* состоит из много уровней и она очень сложна. *Динамичность* подчёркивает, что *языковая картина мира* в течение времени и развития изменяется, но её наследуемая основа остается постоянной. *Селективность* выражает выборочный характер *языковой картины мира*. *Аксиологичность* связана с тем, что каждая *языковая картина мира* содержит оценку и субъективность. *Интегральность* и *контекстуальность* обозначают практическое употребление с точки зрения смысла *языковой картины мира*. *Трансцендентность* связана с выходом человека за свои пределы посредством языка и существованием метаязыка. Следующая часть занимается *естественным словарным запасом*. *Естественный словарный запас* является центром языковой картины мира, он отвечает основному человеческому опыту и опыту естественного мира. *Естественный повседневный язык* является для нас примарным, он для нас важен уже с детства, когда мы его учим от своих родителей, но он важен также тогда, когда мы становимся родителями и мы будем на выученном нами языке

обращаться к нашим детям. Возможно, мы не осознаем, что мы используем *естественный словарный запас* не только в повседневной жизни, но также в напряжённых и критических моментах. Если бы нам надо было составить основной словарь, содержащий только *естественный словарный запас*, он бы содержал 4 000 - 5 000 слов. Последняя часть главы, посвященной *языковой картине мира*, объясняет понятие *антропоцентризм* и его связи. Принцип *антропоцентризма* заключается в том, чтобы описать размер, форму, положение в пространстве, функцию и другие свойства предметов, язык в качестве точки отсчёта использует человека. В центре каждого языка стоит человек. Чтобы доказать данное утверждение, учёные привели пример с грамматикой числительных. Вывод такой, что некоторые числительные связаны с частями нашего тела (две руки, два уха, пять пальцев и др.) и таким образом в нашем понимании мира имеют особенное положение. С *антропоцентризмом* мы можем также столкнуться в метафорах и обычной фразеологии. Структура естественного мира, по-мнению польской професора А. Пайдзиньской, состоит из четырёх частей: из пространства, времени, количества и размера и интенсивности. *Антропоцентризм языковой картины мира* связан с *антропоморфизмом*, который обозначает тенденцию причислять типичные свойства для человека животным, предметам, болезням и др.

Практическая часть разделена на три основные главы. Первая глава посвящена русской этимологии имён существительных: работа, труд и лень и чешской этимологии имён существительных: работа и лень. Этимология показала, что русский язык в качестве языка славянского очень близок остальным славянским языкам по форме слов. Так как чешский язык очень флективный, в нём существует немало производных слов, касающихся не только труда, но также безделья. По-моему, исходя из показанного распространения данных слов и их древней истории можно сказать, что труд для большинства народов очень важен а наше существование бы без этих слов и их проявлений очень страдало. Во второй главе я занималась прежде всего классификацией собранных фразеологических единиц, связанных с трудом и бездельем, по их значению. Чтобы данная классификация была более наглядной, фразеологические единицы я разделила на две основные группы. Первая большая группа содержит фразеологизмы, связанные с трудом, я их разделила на шесть меньших групп, а вторая, также большая группа касается безделья и состоит из четырёх небольших

групп. Названия групп связаны с содержанием фразеологических единиц, которые они включают.

Первая группа несёт название «*работать очень много, тяжёло и изнурительно*» и соединяет единицы, отражающие тяжёлую, напряжённую и изнурительную работу. В её состав входит 62 русских, 51 чешских и 54 английских фразеологических единиц, напр. *работать так, что пар идёт; трудиться как ишак; трудиться в поте лица; мозолить руки; работать как негр; dělat ze všech sil; držít jako kůň; držít jako otrok; ohnout hřbet; potit krev; work like Trojan; work at full blast; work with the wet shirt; work like a navvy* и др.

В состав второй группы фразеологизмов с общей характеристикой «*работать быстро и энергично*» входит 19 русских, 25 чешских и 24 английских фразеологических единиц, напр. *работать засучив рукав; печь как блины; práce hraje pod rukam; dělat něco jako když bičem mrská; make the feathers fly; do something like a hotcakes* и др.

Следующая группа несёт название «*работать долго*» и в её состав входит 5 русских, 5 чешских и 5 английских фразеологизмов, напр. *работать от петухов до петухов; тянуть лямку; pracovat od nevidím do nevidím; táhnout/ tlačit káru; burn the midnight oil; work morning, noon and night* и др.

В состав четвёртой группы с названием «*работат точно*» входит 6 русских, 8 чешских и 4 английские фразеологические единицы, напр. *трудиться на совесть; работать как часы; pracovat jako hodinky; pracovat jako robot; work like a machine; do one's best* и др.

Пятая группа несёт название «*работать опытно и умело*» и в её состав входит 5 русских, 5 чешских и 7 английских устойчивых оборотов как напр. *работа идёт как по маслу; работа спорится; práce jde od ruku; práce jde jako po másle; to know one's onions; many hands make light work* и др.

Последняя группа, относящаяся к труду, несёт название «*работать прилежно*» и в её состав входят 2 русские, 2 чешские и 3 английские фразеологические оборота, напр. *работать не покладая рук; работать*

как заведённый; *pracovat jako šroubek; pracovat jako včelka; be busy as a bee; be busy as a beaver* и др.

Самой обширной группой является группа с общим названием «бездельничать». В её состав входит 42 русских, 46 чешских и 39 английских фразеологических единиц, касающихся безделья, ничегонеделания и негативного отношения к труду. Напр. *бить баклуши; сидеть сложа руки; пальцем не пошевелинуть; chytat lelky; chodit od něčeho k něčemu; válet si šunky; not to lift a finger; not turn a hair; sit on one's hands* и др.

Следующая группа с названием «работать халатно» содержит 8 русских, 10 чешских и 7 английских фразеологических единиц, напр. *работать спустя рукава; чем больше делаешь, тем больше остаётся; práce roste pod rukama; hladit práci; work at low pressure; do something in a slipshod manner* и др.

В состав девятой группы с названием «заниматься безнадежным и бесполезным делом» входит 9 русских, 4 чешские и 10 английских фразеологических единиц, напр. *мартышкин труд; носить воду решетом; lít jako do bezedného sudu; nabírat vodu sítem; wash a blackamoor white; beat the air* и др. С данной группой также связаны пословицы, которые можно назвать общим понятием «без труда ничего не получишь» и в её состав входит 5 русских, 2 чешские и 14 английских оборотов, напр. *без труда не вытащишь и рыбку из пруда; bez práce nejsou koláče; a cat in gloves catches no mice; he who would search for pearls must dive below* и др.

Последняя группа содержит устойчивые сочетания всех трёх языков, описывающие наименования ничегонеделающих лиц. Несёт название «бездельник» и в её состав входит 4 русских, 5 чешских и 6 английских устойчивых оборотов, напр. *отпетый лентяй; работник он никудышний; kůže líná; líný jako veš; couch potato; a man of nothing to do* и др.

Мне удалось найти не менее 500 фразеологических единиц, касающихся труда и безделья, для классификации по их значению. Фразеологические единицы, связанные с трудом составляли три пятых всех отысканных фразеологизмов и значительно превышают количество фразеологизмов, связанных с бездельем.

Значит, труд уже с давних пор являлся для человека очень важным фактором, поэтому народ хотел закрепить данные положения во фразеологизмах.

Третья глава практической части моей дипломной работы посвящена классификации фразеологических единиц с точки зрения языковой картины мира. Данные фразеологические единицы я классифицировала на 12 групп. Внутри каждой группы я пыталась привести *этимологию* некоторых фразеологических единиц, чтобы объяснить их значение. Одновременно в каждой группе я разделила фразеологические единицы с точки зрения их эквивалентности на полные, частичные, относительные эквиваленты, фразеологические аналоги и безэквивалентные фразеологизмы. Так как полные и частичные эквиваленты очень близки друг к другу, то я их соединила в одну группу с названием «близкие эквиваленты». Безэквивалентных фразеологизмов очень мало, поэтому я их привела только в группах, в которых они находились. В своём анализе я исходила прежде всего из русских фразеологических единиц. Фразеологизмы я постоянно делила на две большие группы. Одна из них объединяла фразеологические единицы со значением «работать» и вторая сосредоточилась на фразеологические единицы со значением «бездельничать». Потом я определяла тип чешского эквивалента в отношении к русскому и зачислила их в определённые группы эквивалентов. Английские фразеологические единицы не влияли на зачисление в систему эквивалентов.

Первая группа состоит из *фразеологических единиц с этнонимами и наименованиями человека по расе*. В состав этой группы входят 2 русские, 3 чешские и 2 английские фразеологические единицы, напр. *работать как негр; dřít jako Bulhar; dřít jako Slovák; work like a Nigger* и др. Данная группа содержит прежде всего фразеологические единицы со значением «работать». Я определила 1 близкий эквивалент, 1 относительный эквивалент и 1 фразеологический аналог.

Вторая группа содержит *фразеологические единицы с собственными именами* и входят в неё 3 русские, 2 чешские и 2 английские фразеологизмы, напр. *Сизифов труд; труд Геракла; работать как Пана Карло; sisyfovská práce; a labour of Hercules* и др. К данной группе относятся также фразеологические единицы со значением «работать», всего 2 близких эквивалента и 1 относительный эквивалент. Фразеологических аналогов в данной группе нет.

Следующая группа содержит *фразеологические единицы с наименованиями лиц по профессии или по деятельности*. В состав входят 4 русские, 7 чешских и 5 английских фразеологизмов, напр. *работать как раб; работать как проклятый; dřít jako ras; work like a slave* и др. Близкий эквивалент в данной группе один, четыре относительных эквивалента и два фразеологических аналога.

Четвёртая группа состоит из *фразеологических единиц с зоонимами* и в её состав входит 14 русских, 11 чешских и 9 английских устойчивых словосочетаний, напр. *трудиться как ломовая лошадь; трудиться как вол; бить баклуши; dřít jako vůl; dřít jako kůň; a cat in gloves catches no mice* и др. В первой группе со значением «работать» я анализировала 5 близких эквивалентов, один эквивалент относительный и два фразеологических аналога. Во вторую группу со значением «бездельничать» я включила один близкий эквивалент и 6 фразеологических аналогов. Относительных эквивалентов в данной группе нет.

В состав пятой группы входят *фразеологические единицы с наименованиями сверхъестественных сил*. По количеству это 3 русские, 2 чешские и 2 английские фразеологические единицы, напр. *работать как чёрт; work like the devil; олух/лодырь царя небесного; make the feathers fly; koukat Pánu Bohu do oken* и др. В данной группе я обнаружила только один эквивалент близкий и один эквивалент относительный из фразеологизмов со значением «работать». Группа фразеологизмов со значением «бездельничать» насчитывает три фразеологических аналога и один безэквивалентный фразеологизм.

Шестая группа содержит *фразеологические единицы с соматизмами* и включает в себя 18 русских, 15 чешских и 16 английских фразеологизмов, напр. *вкладывать душу в дело; трудиться на совесть; nehnout ani palcem; práce roste pod rukama; put one's feet up; not turn a hair* и др. Данная группа содержит и фразеологизмы со значением «работать» и фразеологизмы со значением «бездельничать». Первая из перечисленных групп насчитывает четыре близких эквивалента, три относительных эквивалента и четыре фразеологических аналога. Вторая группа содержит три эквивалента близких, один относительный эквивалент и один фразеологический аналог.

В состав следующей группы входят *фразеологические единицы с названиями мест и стран*, которых очень мало, только 2 русские и 1 чешский

фразеологизм, напр. *работать на всю ивановскую*; *egyptská práce* и др. Что касается типа эквивалентности, данная группа насчитывает один близкий эквивалент и один фразеологический аналог.

Восьмая группа включает в себя *фразеологические единицы с наименованиями орудий труда* и в её состав входит 8 русских, 9 чешских и 11 английских фразеологических единиц, напр. *работать на всю катушку*; *носить воду решетом*; *táhnout/ tlačit káru*; *pracovat jako hodinky*; *work like a machine*; *his work ges like a clock* и др. С точки зрения типа эквивалентности, настоящая группа содержит 5 близких эквивалентов и 3 относительных эквивалента. Фразеологических аналогов в данной группе нет.

Девятая группа содержит *фразеологические единицы с названиями продуктов питания* и включает в себя 3 русские, 4 чешские и 4 английские фразеологизма, напр. *печь как блины*; *работа идёт как по маслу*; *sedět jako buchta*; *he that will eat the kernel must crack the nut* и др. В данной группе я обнаружила два близких эквивалента, один относительный эквивалент и один фразеологический аналог, связанные со значением «работать», и один относительный эквивалент со значением «бездельничать».

В состав следующей группы входят *фразеологические единицы с наименованиями частей одежды* и она включает 2 русских, 2 чешских и 3 английских фразеологизма, напр. *работать засучив рукава*; *работать спустя рукава*; *pracovat s vyhrnutými rukávy*; *roll up one's sleeves and set to work* и др. Что касается типа эквивалентности, в данной группе я обнаружила только один близкий эквивалент и один фразеологический аналог.

Одиннадцатая группа несёт название *фразеологических единиц с наименованиями отрезков суток* и в её состав входят 2 русских, 4 чешских и 2 английских фразеологизма, напр. *работать от зари до зари*; *pracovat o závod s časem*; *work morning, noon and night* и др. В состав данной группы входят два близких и один относительный эквивалент. Фразеологических аналогов в настоящей группе нет.

Последняя группа включает в себя *фразеологические единицы с глаголами восприятия* и в её состав входят только 3 русских фразеологизма: *света белого*

не видеть; смотреть по сторонам; он лентяй, каких свет не видал. С точки зрения типа эквивалентности я в данной группе анализировала только один фразеологический аналог, связанный со значением «работать» и три фразеологических аналога, принадлежащих к группе со значением «бездельничать».

В процессе построения классификации фразеологических единиц с точки зрения языковой картины мира я проанализировала более чем 200 русских, чешских и английских фразеологизмов. Русский язык содержал 76, чешский 64 и английский 61 фразеологическую единицу. Группа со значением «работать» содержала 54 эквивалента. Данная группа явно превышает по количеству вторую группу со значением «бездельничать», в состав которой входит только 19 фразеологических единиц и 1 безэквивалентный фразеологизм. Самое большое количество фразеологизмов включала группа фразеологических единиц с *соматизмами*, следующие места по многочисленности занимали группа фразеологических единиц с *зоонимами* и группа фразеологических единиц с названиями орудий труда. Самое большое количество близких эквивалентов со значением «работать» содержала группа фразеологических единиц с *зоонимами* и группа с наименованиями орудий труда. Самой многочисленной группой относительных эквивалентов, связанных со значением «работать», является группа фразеологических единиц с наименованиями лиц по профессии или по деятельности. Самое большое количество фразеологических аналогов, связанных со значением «бездельничать» я обнаружила в группе фразеологических единиц с *зоонимами*. Данная группа также является самой многочисленной группой фразеологических единиц, связанных со значением «бездельничать». Другие группы содержат одну, но не более трёх фразеологических единиц. Безэквивалентный фразеологизм в данном анализе только один, я его отнесла в группу фразеологических единиц с наименованиями сверхъестественных сил, он связан со значением «бездельничать». В ходе исследования я отметила, что большое количество русских фразеологизмов связано с мифологией и с Библией, но также с историей России. В отношении к типу эквивалентности русский язык содержал только один безэквивалентный фразеологизм, так как фразеологизмы со значением «работать» и «бездельничать» распространены в каждом языке и поэтому в остальных языках существуют

аналоги, которые можно использовать. Русский и чешский языки очень близки, так как они славянские языки, в них было относительно большое количество близких и относительных фразеологизмов. Английский язык германский, но моё исследование показало, что в данной фразеосемантической группе он с чешским и русским языками часто совпадает. Группу фразеологических аналогов образует также много фразеологических единиц. С точки зрения языковой картины мира можно утверждать, что по причине большого количества близких эквивалентов, относительных эквивалентов или фразеологических аналогов данные языки очень близки, так как народ воспринимает труд и безделье с одинаковой или похожей точки зрения. Безэквивалентные фразеологизмы свидетельствуют о том, что у каждого народа и его языка своя специфика.

Целью настоящей работы было прежде всего найти, классифицировать, описать и, главным образом, сопоставить как можно большее количество русских, чешских и английских фразеологических единиц, связанных с трудом и бездельем. Я надеюсь, что моя дипломная работа расширила не только мой кругозор, но что она внесёт вклад в изучение сопоставительной фразеологии, а также будет полезным материалом для других заинтересованных лиц и для возможных последующих сопоставительных исследований.

BIBLIOGRAFIE

1. FILIPEC, J.; ČERMÁK, F.: Česká lexikologie. Praha. Academia, 1985.
2. CHLEBDA, W.: Plaszczyzny oglądu językowego obrazu świata w opisie semantycznym języka. In Gajda, S. (ed.) Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Opole. Wydaw. Uniwersytetu Opolskiego, 2000.
3. MOKIENKO, V.; STĚPANOVA, L.: Ruská frazeologie pro Čechy. Русская фразеология для Чехов. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
4. VAŇKOVÁ, I.: Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět). Praha. Karolinum, 2007.
5. VAŇKOVÁ, I.; NEBESKÁ I.; SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L.; ŠLÉDROVÁ, J.: Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha. Karolinum, 2005.
6. ВИНОГРАДОВ, В. В.: Русский язык (грамматическое учение о слове). Москва. Высшая школа, 1972.
7. МАСЛОВА, В. А.: *Введение в когнитивную лингвистику*: учеб. пособие. Москва. Наука, 2011.
8. МОЛОТКОВ, А. И.: Основы фразеологии русского языка. Ленинград. Наука, 1977.
9. ТЕЛИЯ, В. Н.: Что такое фразеология. Москва. Наука, 1966.
10. ФОМИНА, Н. Д.; БАКИНА, М.А.: Фразеология современного русского языка. Учебное пособие. Москва. Издательство Университета дружбы народов, 1985.
11. ШАНСКИЙ, Н. М.: Фразеология современного русского языка. Учебное пособие для вузов. Москва. Высшая школа, 1985.
12. ЯРАНЦЕВ, Р. И.: Словарь – справочник по русской фразеологии. Москва. Русский язык, 1985.

Slovníky

13. BEČKA, J. V.: Slovník synonym a frazeologismů. Praha. Novinář, 1977.
14. COWIE, A. P.; MACKIN, R.: Oxford dictionary of current idiomatic English. Vol. 1: Verbs with Prepositions & Particles. London. Oxford University Press, 1975.
15. CURRY, D.: Idiomatic Expressions in Context. Výklad ustálených výrazů v anglickém jazyce. Praha. Jan Kanzelsberger, 1990.
16. ČERMÁK, F. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné. Voznice. Leda, 2009.
17. ČERMÁK, F. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné. Voznice. Leda, 2009.
18. ČERMÁK, F. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné. Voznice. Leda, 2009.
19. ČERMÁK, F.; HRONEK, J. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání. Voznice. Leda, 2009.
20. GULLAND, D. M.; HINDS-HOWEL, D.: Dictionary of English idioms. London. Penguin Books Ltd, 1994.
21. KROULÍK, B.; KROULÍKOVÁ, B.: Anglicko/český slovník idiomů. English/Czech dictionary of idioms. Praha, Svoboda – Libertas, 1993.
22. KVETKO, P.: Anglicko/ slovenský frazeologický slovník. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1984.
23. McCAIG, I.; MANSER, M. H.: A Learner's Dictionary of English Idioms. Oxford. Oxford University Press, 1986.
24. PECHAROVÁ, L.: 1 000 anglických frází. Ustálená slovní spojení, idiomy, fráze. Praha. Graba publishing, 2009.
25. REBEKOVÁ, H.: English idioms and phrases. Idiomy a ustálená spojení v angličtině. Olomouc. Nakladatelství Olomouc, s r.o., 2004.
26. REJZEK, J.: Český etymologický slovník. Voznice. Leda, 2012.
27. ROJAHN, CH.: English Idioms. Angličtina. Idiomy. Praha. Grada Publishing, 2010.
28. ROJAHN, CH.; BOLLINGER, S.: Anglické idiomy. English idioms. Brno. Computer Press, 2007.

29. ŘEŠETKA, M. a kol.: Česko – anglický frazeologický a idiomatický slovník. Olomouc. Fin Publishing, 1999.
30. SPEAK, J.: The Oxford dictionary of idioms. Oxford. Oxford University Press, 1999
31. STĚPANOVA, L. I.; FOJTŮ, P.; JANKOVIČOVÁ, M.: Rusko – česko – slovenský slovník frazeologických synonym. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
32. SVOBODOVÁ, L.: Anglické idiomy. Praha. TRITON, 2013.
33. ZORIN-OBRUSNÍKOVÁ, L.: Czech-English idioms and figurative expressions. Obrazná rčení a ustálená spojení česko-anglicky. Praha. Jednota tlumočnicků a překladatelů, 1997.
34. БИРИХ, А. К.; МОКИЕНКО, В. М.; СТЕПАНОВА, Л. И.: Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. Москва. Астрель, 2005.
35. КУНИН, А.В.: Англо – русский фразеологический словарь I. А – Q. Москва. Советская энциклопедия, 1967.
36. КУНИН, А.В.: Англо – русский фразеологический словарь II. R – Z. Москва. Советская энциклопедия, 1967.
37. ЧЕРНЫХ, П. Я.: Историко-этимологический словарь современного русского языка. Т. 1.; Т. 2. Москва. Русский язык, 1993.

Elektronické zdroje

1. Bab.la Словарь: Онлайн-словарь для 28 языков. *Http://www.babla.ru/* [online]. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.babla.ru/английский-русский/>
2. Frazeologie. *Encyklopedie lingvistiky* [online]. [cit. 2015-10-08]. Dostupné z: http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Hlavn%C3%AD_strana
3. Learn English free. *Http://www.learnenglish.de/* [online]. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.learnenglish.de/vocabulary/jobsidioms.html>
4. Stud24. *Бесплатные рефераты, курсовые и дипломные работы: Фразеологизмы английского языка с компонентом - именем собственным.* [online]. [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://stud24.ru/>

5. Synonymy in Idiomatic Expressions - SRAZ LVI, V. Broz a M. Glavan. *Synonymy in Idiomatic Expressions*[online]. s. 26 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: file://SRAZ_56_Broz_Glavan.pdf
6. The free dictionary by Farlex. *Http://www.thefreedictionary.com/* [online]. [cit. 2016-02-26].
7. *The Phrases Finder: 1,800 English idioms, phrases and expressions, with their meanings and origins explained.* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: <http://www.phrases.org.uk/>
8. *WoordHunt: Ваш помощник в мире английского языка* [online]. [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://woordhunt.ru/>
9. Академик: Словари и энциклопедии. *Http://dic.academic.ru/* [online]. [cit. 2016-02-26].
10. Пословицы и поговорки. *Http://www.poskart.ru/* [online]. [cit. 2016-02-26].
11. *Русский язык бета: Сайт вопросов и ответов для лингвистов, этимологов, и энтузиастов русского языка.* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://rus.stackexchange.com/>
12. Семенов А. В. Этимологический словарь русского языка. *EVARTIST. Авторский проект Екатерины Алеевой.* [online]. [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: http://evartist.narod.ru/text15/022.htm#з_27
13. *Учитель словесности* [online]. [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://uchitel-slovesnosti.ru/>
14. *Фразеологический калейдоскоп: Фразеологический алфавит.* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://svb.ucoz.ru/>
15. Этимологический словарь русского языка. Фасмер Макс (онлайн версия). *Classes.RU* [online]. [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Vasmer-term-10738.htm>
16. Этимологический словарь русского языка. Фасмер Макс (онлайн версия). *Classes.RU* [online]. [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Vasmer-term-6833.htm>
17. *Языковая картина мира* [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/b6ff23e6-ac55-dd96-56f8-aa9d23b9010e/1007724A.htm>

ANOTACE

Příjmení a jméno autora:	Bc. Schneidrová Radka
Název katedry a fakulty:	Katedra slavistiky, Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Pracovat a lenořit v ruském, českém a anglickém frazeologickém obrazu světa
Vedoucí diplomové práce:	prof. Ludmila Stěpanova, CSc.
Počet znaků:	147 186
Počet příloh:	0
Počet titulů použité literatury:	37 (+ 17 elektronických zdrojů)
Klíčová slova:	frazeologie, jazykový obraz světa, význam slova, etymologie, ekvivalent, klasifikace

Charakteristika diplomové práce:

Tato diplomová práce je věnována tématu práce a lenoření v ruském, českém a anglickém frazeologickém obrazu světa. Skládá se ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje 2 hlavní kapitoly, z nich se jedna zaměřuje na pojem frazeologie a druhá pojednává o jazykovém obrazu světa. Praktická část je zaměřena především na analýzy a klasifikace shromážděného materiálu, konkrétně tedy ruských, českých a anglických frazeologických jednotek spojených s tématem práce nebo lenoření. V praktické části je také uvedena etymologie základních substantiv popisujících práci nebo lenoření v ruštině a v češtině. Dále následuje klasifikace frazeologických jednotek podle významu a pro druhou klasifikaci je hlavním kritériem obrazný základ. Ve druhé klasifikaci je uvedena etymologie některých frazeologických jednotek a také jsou klasifikovány z hlediska typu ekvivalence. V závěru jsou shrnuty všechny poznatky a výsledky analýz. Součástí práce je dvanáctistránkové resumé v ruském jazyce.

ABSTRACT

Surname and name:	Bc. Schneidrová Radka
Name of department and faculty:	Department of Slavonic Studies, Philosophical Faculty Palacký University Olomouc
Name of work:	Work and lazing in Russian, Czech and English phraseological picture of the world
Work leader:	prof. Ludmila Stěpanova, CSc.
Number of symbols:	147 186
Number of supplements:	0
Number of titles of used literature:	37 (+ 17 internet links)
Key words:	phraseology, a language picture of the world, word meaning, etymology, equivalent, classification

Characteristics:

My master's thesis deals with theme work and lazing in Russian, Czech and English phraseological picture of the world. It consist of two parts – theoretical and practical. There are two chapters in the theoretical part, which are focused on the concept of phraseology and the language picture of the world. The practical part deals with analysis and classifications of the collected language material, specifically Russian, Czech and English phraseology units associated with the topic of work and lazing. There is also an etymology of Russian and Czech words with the topic of work and lazing in the practical part. There are two classifications of the phraseological units. The first classification is about sorting of phraseological units by their meaning and the main criterion of the second classification is metaphorical basis. There are also etymology and classification of the type of equivalence some phraseological units in the second classification. There are results of analysis given in conclusion and the part of the thesis is twelve-page résumé in Russian language.

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Ruština pro překladatele (RPR)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. SCHNEIDROVÁ Radka	Šmakalova 412, Litovel	F140201

TÉMA ČESKY:

Práce a lenošení v ruském, českém a anglickém frazeologickém obrazu světa

TÉMA ANGLICKY:

Work and lounging in Russian, Czech and English phraseological picture of the world

VEDOUcí PRÁCE:

prof. Ludmila Stěpanova, CSc. - KSR

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Excerpce materiálů
2. Studium odborné literatury
3. Analýza a klasifikace shromážděného materiálu
4. Vyvozování závěrů

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

FILIPEC, J., ČERMÁK, F.: Česká lexikologie. Praha 1985
STĚPANOVA, L. I.: Česká a ruská frazeologie, Diachronní aspekty. Olomouc 2004
STĚPANOVA, L. I.: Rusko-český frazeologický slovník. Olomouc 2007
MOKIENKO, V. M., WURM, A.: Česko-ruský frazeologický slovník. Olomouc 2002
MOKIENKO, V. M.: Slovjanskaja frazeologija. Moskva 1980
BIRICH, A. K., MOKIENKO, V. M., STĚPANOVA, L. I.: Russkaja frazeologija. Istoriko-etimologičeskij slovar. Moskva 2005

Podpis studenta:

Schneiderová

Datum:

8.2.2016

Podpis vedoucího práce:

Stěp

Datum:

8.2.2016